

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Zuzana Homolová

Nepříčetnost a zmenšená přičetnost
(Insatity and decreased sanity)

Diplomová práce

Olomouc
2012

Prehlasujem, že som diplomovú prácu na tému Nepríčetnosť a zmenšená príčetnosť vypracovala samostatne a citovala som všetky použité zdroje.

V Olomouci dňa

.....

Zuzana Homolová

Týmto by som sa chcela poďakovať svojej vedúcej diplomovej práce JUDr. Ivane Rabinskej, Ph.D za jej ochotnú spoluprácu, odborné rady a pripomienky, ktorými mi pomohla k napísaniu mojej práce.

Obsah

1. ÚvodChyba! Záložka není definována.
2. Vymedzenie pojmu nepríčetnosť a zmenšená príčetnosť 9Chyba! Záložka není definována.
 - 2.1 Nepríčetnosť Chyba! Záložka není definována.
 - 2.2 Zmenšená príčetnosť Chyba! Záložka není definována.
3. Historický vývoj nepríčetnosti a zmenšenej príčetnosti. Chyba! Záložka není definována.
 - 3.1 Vývoj úpravy do r.1950..... Chyba! Záložka není definována.
 - 3.1.1 Constitutio Criminalis Theresiana Chyba! Záložka není definována.
 - 3.1.2 Obecný zákonník o zločinoch a ich trestanie z r. 1787 Chyba! Záložka není definována.
 - 3.1.3 Zákonník o zločinoch a ťažkých policajných priestupkoch z r.1803 a Zákon o zločinoch, prečinoch a priestupkoch z roku 1852 Chyba! Záložka není definována.
 - 3.1.4 Obdobie 1. čs. republiky Chyba! Záložka není definována.
 - 3.1.5 Obdobie Protektorátu..... Chyba! Záložka není definována.
 - 3.2 Trestný zákon z roku 1950 Chyba! Záložka není definována.
 - 3.3 Trestný zákon z roku 1961 Chyba! Záložka není definována.
4. Platná právna úprava nepríčetnostiChyba! Záložka není definována.
 - 4.1 Porovnanie aktuálnej(de lege lata) právnej úpravy nepríčetnosti s úpravou predchádzajúcou Chyba! Záložka není definována.
 - 4.2 Právna úprava nepríčetnosti de lege lata Chyba! Záložka není definována.
 - 4.2.1 Biologické kritérium..... Chyba! Záložka není definována.
 - 4.2.2 Psychologické kritérium Chyba! Záložka není definována.
 - 4.3 Právna úprava zmenšenej príčetnosti Chyba! Záložka není definována.
 - 4.4 Tzv. relatívna trestná zodpovednosť mladistvých Chyba! Záložka není definována.
 - 4.5 Duševná poruchaChyba! Záložka není definována.
 - 4.5.1 Všeobecný výklad pojmu duševná porucha Chyba! Záložka není definována.
 - 4.5.2 Schizofrénia a jej vplyv na príčetnosť páchatel'a Chyba! Záložka není definována.
5. Nepríčetnosť spôsobená návykovou látkou.....Chyba! Záložka není definována.
 - 5.1 Návyková látka- pojem..... Chyba! Záložka není definována.
 - 5.2 Trestné činy spáchané pod vplyvom návykovej látkyChyba! Záložka není definována.
 - 5.3 TČ opilstva Chyba! Záložka není definována.
6. Znalecké posudzovanie duševného stavu obvineného....Chyba! Záložka není definována.

6.1	Vyšetrenie duševného stavu obvineného.....	Chyba! Záložka není definována.
7.	Sankcie ukladané nepříčetnému a zmenšene příčetnému pachatel'ovi ...	Chyba! Záložka není definována.
7.1	Tresty	Chyba! Záložka není definována.
7.1.1	Nepříčetný pachatel'	Chyba! Záložka není definována.
7.1.2	Zmenšene příčetný pachatel'	Chyba! Záložka není definována.
7.2	Ochranné opatrenia.....	Chyba! Záložka není definována.
8.	Porovnanie českej a zahraničnej právnej úpravy	Chyba! Záložka není definována.
8.1	Právna úprava v Slovenskej republike	61
9.	Záver	Chyba! Záložka není definována.
	Anotácia.....	Chyba! Záložka není definována.
	Bibliografia.....	67

Prehľad použitých skratiek

TČ trestný čin

Tr.z.	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Tr. poriadok	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TOS	trest odňatia slobody
ZSM	zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
STZ	zákon č.300/2005 Z.z., v znení neskorších predpisov

1. Úvod

Téma mojej diplomovej práce je „Nepríčetnosť a zmenšená príčetnosť“. Pri výbere tejto témy som bola ovplyvnená sťažou na Okresnom súde v Trenčíne, kde som

praxovala na trestne-právnom oddelení a práve nepričetnosť, resp. pričetnosť bola veľmi riešenou otázkou. Všeobecne je táto problematika hlavným východiskom pri posudzovaní trestnej zodpovednosti za protiprávny čin, pretože trestne zodpovedná môže byť po splnení ďalších podmienok, len osoba, ktorá je pričetná.

Pričetnosť charakterizuje páchatel'a trestného činu, nepatrí však k znakom skutkovej podstaty, ale medzi obecné znaky trestného činu.¹ V súvislosti s páchatel'om TČ bola uskutočnená veľká zmena zákonom č.418/2011 Sb., o trestnej zodpovednosti právnických osôb a jednaniach proti nim, ktorý zaviedol kolektívnu zodpovednosť právnických osôb u 84 zločinov a prečinov.

V mojej diplomovej práci sa zameriam predovšetkým na platnú právnu úpravu nepričetnosti a zmenšenej pričetnosti, s dôrazom na biologické kritérium, keďže súčasný trestný zákonník na rozdiel od predchádzajúcej úpravy obsahuje aj právnu úpravu duševnej poruchy, ktorej budem venovať samostatne.

Predtým však ešte vymedzím historický vývoj nepričetnosti a zmenšenej pričetnosti, aby som poskytla komplexný a ucelený pohľad na túto otázku na území českých zemí.

Vo svojej práci sa pozastavím aj nad tzv. relatívnou trestnou zodpovednosťou mladistvých, u ktorých je popri pričetnosti a veku, rozumová a mravná vyspelosť ako ďalší znak previnenia. Tiež by som sa chcela zaoberať mediálne často rozoberaným problémom vekovej hranice trestnej zodpovednosti týchto osôb.

Ako som už vyššie uviedla samostatne sa budem venovať duševnej poruche, jej jednotlivým príčinám a konkrétne poukážem na vplyv schizofrénie, ako duševnej choroby na pričetnosť páchatel'a. Aj keď páchatelia trpiaci touto chorobou nepáchajú zväčša najzávažnejšie TČ, ich trestná činnosť je s ohľadom na priebeh choroby často zákerná, neočakávaná, bez absolútneho pocitu viny páchatel'a. Ved' z blízkej minulosti je známy aj prípad masového zabijania v Nórsku, ktorý otriasol snád' celým svetom, uskutočnený v letných mesiacoch roku 2011 vrahom, pravicovým extrémistom A.Breivikom. Bombovými útokmi v oblasti vládnych budov v Osle a strieľaním na ostrove Utöja, kde sa konal letný tábor mladých sociálnych demokratov, zabil približne 77 ľudí. Prípad nie uzavretý, Breivik je zatiaľ v väzbe, no podľa uskutočnených znaleckých posudkov bol v dobe páchania činu nepričetný práve, pre paranoidnú schizofréniu. Ich tvrdenie neskôr potvrdili aj experti z forenznej medicíny. On svoj čin označil za "preventívny útok proti vlastizradcom". K spáchaniu útokov sa už v minulosti priznal, odmieta však trestnú zodpovednosť a necíti pocit

¹JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 2.vydanie. Praha : Linde, 2010. 182 s.

viny, ale má za to, že by mal dostať vyznamenanie za obranu nórskeho ľudu, kultúry a náboženstva pred moslimskými prisťahovalcami. Vraždil vraj preto, aby poukázal na rastúcu moslimskú imigráciu do západnej Európy. Silný nesúhlas s prvou diagnózou zo strany verejnosti i iných odborníkov však donútil Mestský súd v Osle nariadiť nové vyšetrenie inými znalcami, ktorý majú za to, že nie je chorý a za čin nesie plnú trestnú zodpovednosť.² Existuje rada ďalších rôznych prípadov na ktoré by som rada poukázala vo svojej práci.

Následne by som sa venovala nepríčetnosti spôsobenej vplyvom návykových látok, keďže konzumácia nielen alkoholu, má v súčasnosti stúpajúcu tendenciu a ľudia sú pod vplyvom takýchto látok viac odvážny, strácajú zábrany, rýchlejšie sa dostanú do konfliktu a tak páchanie trestnej činnosti u týchto ľudí nie je ničím výnimočným.

V rámci tejto kapitoly rozoberiem tiež trestný čin opilstvo, ako zavinené uvedenie sa do nepríčetnosti pozitím alebo aplikáciou návykovej látky, a v tomto stave spáchanie činu inak trestného.³

Samostatnú kapitolu som sa rozhodla venovať znaleckému posudzovaniu duševného stavu páchatel'a, keďže je to problematika komplikovaná, vyžadujúca odborných znalostí, a má nepochybne význam pre stanovenie či bol páchatel' v dobe činu príčetný. No však treba zdôrazniť, že otázka nepríčetnosti je otázkou právnou a znalec sa k nej nevyjadruje, to už zostáva na posúdení príslušného súdu.

Popri znaleckom dokazovaní spomeniem vo svojej práci, aj ďalší procesný aspekt spojený s otázkou nepríčetnosti, a to sankcie ukladané nepríčetným a zmenšene príčetným páchatel'om. Zvlášť sa budem venovať trestom a ochranným opatrenia, pre zdôraznenie dualizmu trestne právnych sankcií, pokiaľ ide o dospelých páchatel'ov, v českom trestnom práve.

Záver mojej práce bude venovaný porovnaniu českej a slovenskej právnej úpravy nepríčetnosti a zmenšenej príčetnosti, s dôrazom na hlavné rozdiely jednotlivých úprav.

Cieľom mojej práce je podať aspoň stručný pohľad na právnú úpravu nepríčetnosti a zmenšenej príčetnosti jej rôzne aspekty a prispieť k jej objasneniu prinesením doposiaľ známych, no možno nespracovaných názorov.

2.Vymedzenie pojmu nepríčetnosť a zmenšená príčetnosť

2.1 Nepríčetnosť

²Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/159193-breivik>>. Aktualizované dňa 4.1.2012. [cit. 26.2.2012].

³LANGNER, Petr. Trestný čin opilství(1.část). *Bulletin advokacie*, 2005, č.2, s. 57.

Pojem príčetnosť úzko súvisí s pojmom trestný čin ako takým. Trestný čin je protiprávny čin, ktorý trestný zákon označuje za trestný a ktorý vykazuje znaky uvedené v takomto zákone.⁴

Pojmové znaky trestného činu tvorí:

- protiprávnosť
- typové znaky TČ, t.j. znaky skutkovej podstaty (objekt, objektívna stránka, subjekt, subjektívna stránka)
- obecné znaky uvedené v zákone, ktorými sú stanovený vek a príčetnosť, u mladistvých okrem tohto, ešte ďalšia požiadavka rozumovej a mravnej vyspelosti.⁵

Obmedzenie trestnej zodpovednosti na osoby príčetné, ktoré dosiahli určitého veku, nijak necharakterizuje typickosť trestného činu, ale sú nevyhnutné a zhodné pre všetky trestné činy. Preto sa nezaraďuje spôsobilosť subjektu medzi znaky skutkovej podstaty trestného činu.

Problematika príčetnosti je známa už zo starších dôb. Rímske právo osobám označovaných „furiosi“ prepačovalo trest, avšak mohli byť zadržaní, ak boli nebezpeční. Kanonické právo k týmto prípadom pridružilo tiež námesačných a osoby jedajúce v horúčke. Podľa Constitutio criminalis Carolina, podporne platný aj v našich krajinách do 1768, upravoval vylúčenie trestnej zodpovednosti osôb, „bez zmyslov“.⁶ V novšej literatúre býva príčetnosť označovaná ako spôsobilosť k deliktu, schopnosť jednať z hľadiska trestného práva či subjektívna spôsobilosť k vine. Príčetnosť ale nemožno zamieňať s otázkou viny, je však jej predpokladom. No mnoho autorov má odlišný názor na vzťah viny a príčetnosti, napríklad pre G.Maggionare je vina prehĺbenie a väčšie určenie posúdenia príčetnosti. A. Finger zdôrazňoval, že príčetnosť nie je vrodená alebo získaná vlastnosť, ale výsledok nášho usudzovania. Súčasná ruská náuka definuje príčetnosť predovšetkým ako duševný stav fyzickej osoby, ktorý vzhľadom k fyzickému a duševnému zdraviu je schopný určiť povahu a nebezpečnosť svojho jednania v dobe trestného činu.⁷

V českom trestnom práve, príčetnosťou rozumieme spôsobilosť byť páchatelom trestného činu (ďalej len TČ), pokiaľ závisí na duševných schopnostiach páchatel'a. Príčetný páchatel' je schopný chápať význam svojho činu pre spoločnosť a ovládnuť svoje jednanie. Z toho vyplýva, že o príčetnosti hovoríme, ak je naplnená u fyzickej osoby zložky rozpoznávací a ovládacia. Naopak ak je čo i len jedna z týchto zložiek vymizelá v dôsledku

⁴JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestné právo hmotné. Obecná časť. Zvláštní část*. 1.vydanie. Praha : Leges, 2009. 114 s.

⁵JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestné právo hmotné. Obecná časť. Zvláštní část*. 1.vydanie. Praha : Leges, 2009. 119 s.

⁶ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.4, 35 s.

⁷SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti*. 2.vydanie. Praha : Orac, 2003. 228-230 s.

duševnej poruchy, hovoríme o nepríčetnosti.⁸ Kallab zdôrazňuje, že pojem príčetnosť je pojem čisto právny z hľadiska trestného práva, to znamená ,že duševné schopnosti musí mať páchatel' TČ,aby v zmysle trestného práva ,mohol za zodpovedať. Na posúdenie príčetnosti, resp. nepríčetnosti, má výrazný vplyv znalecký posudok z oboru psychiatrie, avšak nie je vecou znalca, aby o tom rozhodoval, má poskytnúť súdu predstavu o tom či trestne právna spôsobilosť je daná alebo nie.⁹ Vývoj pojmu príčetnosť ako aj práva samotného, znamenali, že pre dôvody vylučujúce príčetnosť, kde prvenstvo má duševná choroba, boli vytvorené označenie- kritériá príčetnosti a to biologické a psychologické, o ktorých bude pojednané v 4.kapitole.

2.2 Zmenšená príčetnosť

Súčasný trestný zákonník pozná okrem pojmu nepríčetnosť aj pojem zmenšenej príčetnosti. Kde na rozdiel od úplnej príčetnosti, sú obe zložky, rozpoznávacía a ovládacia v dôsledku duševnej poruchy výrazne oslabené. Tento inštitút má pomerne mladú asi 100 ročnú históriu, napríklad dánsky zákonník hovoril o osobách slabomyselných alebo osobách, ktoré neboli v dobe činu plne príčetné, aby im bol daný menší trest t.j.zmenšená príčetnosť bola považovaná za poľahčujúcu okolnosť.

Československý trestný zákon z roku 1921 predpokladal v prípadoch zmenšenej príčetnosti zníženie trestnej sadzby s prípadným odkázaním odsúdeného do ústavu pre chorých väzňov. V iných európskych krajinách ako je napríklad Rusko či Rakúsko v súčasnosti sa zmenšená príčetnosť považuje za poľahčujúcu okolnosť.¹⁰

Proti tomuto inštitútu však boli učené značné výhrady. Odporci zmenšenej príčetnosti spočívajúce predovšetkým v argumentoch, že existuje pouze príčetnosť alebo nepríčetnosť, žiadny stav medzi tým, páchatel' je buď úplne zodpovedný alebo nezodpovedný. Tento pojem je neurčitý, týka sa hraničných prípadov pri ktorých sa len ťažko určí stupeň intenzity poruchy na ktorú sa ešte zmenšená príčetnosť vzťahuje. Môže to teda znamenať hrozbu zneužitia tohto pojmu. Taktiež je pre odporcov diskutabilné zaradenie tohto inštitútu v zákone, námietky vzťahujú na zaradenie za pojem nepríčetnosť, tak medzi poľahčujúce okolnosti.¹¹

⁸JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestné právo hmotné. Obecná časť. Zvláštní část.* 2.vydanie. Praha : Leges, 2010. 185-187 s.

⁹SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti.* 2.vydanie. Praha : Orac, 2003. 230 s.

¹⁰SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti.* 2.vydanie. Praha : Orac, 2003. 238 s.

¹¹ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo.* 1. vydanie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 18 s.

Podľa môjho názoru je vhodné zaradenie inštitútu zmenšenej príčetnosti do platnej právnej úpravy tak ako učinil zákonodarca v súčasnom trestnom zákonníku, pretože medzi plnou príčetnosťou a nepríčetnosťou je príliš veľký priestor a dajú sa sem zaradiť osoby, ktoré síce chápu trestnosť svojho jednania, no v porovnaní so zdravým človekom nie úplne a preto je treba postupovať zvláštnym spôsobom voči takémuto „zmenšene príčetnému“ páchatel'ovi.

3. Historický vývoj nepríčetnosti a zmenšenej príčetnosti

Formulácia pojmu nepričetnosti a zmenšenej pričetnosti zaznamenala v rámci historického vývoja určitých zmien a nebola od počiatku známa definícia týchto termínov tak ako ich poznáme zo súčasnej platnej právnej úpravy účinnej od 1.1.2010.

Táto nová právna úprava čerpala zo zahraničných úprav, ale i z dôb starších, preto je vhodné poznať prehľad vývoja týchto inštitútov, ktorý sa menil od kauzistických úprav až po pružné definície.¹²

3.1 Vývoj úpravy do r.1950

3.1.1 Constitutio Criminalis Theresiana

Vývoj týchto inštitútov siahla až do dôb rímskeho práva, ako je uvedené už v predchádzajúcej kapitole. Pred vydaním samotného Constitutio Criminalis Theresiana platil i v našich krajinách Constitutio criminalis Carolina z roku 1532. Tento Útrpný súdny poriadok cisára Karola V. upravoval vylúčenie trestnej zodpovednosti osôb bez zmyslov. Podobne tomu bolo aj u Constitutio Criminalis Ferdinanda z roku 1556. Constitutio Criminalis Josephina - Hrdelný poriadok Jozefa I. z roku 1707 rozlišoval medzi osobami, ktoré boli úplne zbavené rozumu, tie netrestal vôbec a osobami, ktoré boli čiastočne rozumu zbavené, tým zmierňoval tresty.¹³

Z hľadiska svojej doby významné, avšak zastaralé bolo zákonodarné dielo vydané Mariou Teréziou, od nej odvodzuje aj svoj názov, z roku 1768 Constitutio Criminalis Theresiana. Vychádzal z Ferdinandy a z Josephiny a bol založený na treste ako pomsty za spáchaný delikt a pripúšťajúci tresty arbitrárne.¹⁴

Inštitut nepričetnosti však upravoval pokrokovito, najviac sa mu venoval v článku treťom a jedenástom. Článok tretí v §4 stanovil: „*co bez úmyslu a viny, ale z príhody se deje, není žádné přečinení.*“ Vyjadruje sa tu zásada nullum crimen sine culpa.¹⁵

Článok 11 upravuje poľahčujúce okolnosti, sudca bol povinný sa nimi zaoberať ex offio. V prípade osôb šialených, nezmyselných a úplne na mysli zmätených nebol žiadny trest. V tomto článku Constitutio criminalis Theresiana obsahoval aj podrobnú úpravu postupu voči páchatelom, ktorí čin spáchali v opilosti. Rozlišoval 3 prípady:

1. páchatel si privodil opilstvo alebo pomätenie zmyslov sám bez vlastnej viny-napr. donutenie od tretej osoby. Ak bol v dôsledku toho úplne zbavený zmyslov nemohol

¹²ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.4, s. 35.

¹³ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.4, s. 35.

¹⁴MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4 vydanie. Praha : Leges, 2010. 192 s.

¹⁵ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.4, s. 35.

byť potrestaný vôbec, ak však bol „sobě dosti přítomen“, mal mu byť uložený ľubovolný trest.

2. páchatel opilstvo nemal vo zvyku, nikdy preň nebol trestaný a k skutku v opilstve nedošlo z vyhrážky iného, takýto páchatel mal byť trestaný miernejšie.
3. páchatel si je napriek opilstvu vedomí svojich skutkov, preto nie je dôvod pre akékoľvek zmiernenie trestu. Z hľadiska dnešnej terminológie, ide o zmenšenú príčetnosť.¹⁶

Možno zhrnúť, že Constitutio Criminalis Theresiana je značne kauzistický z čoho vyplýva ponechávanie konkrétneho prípadu na voľnej úvahe súdu.

3.1.2 Obecný zákonník o zločinoch a ich trestanie z r. 1787

S nástupom osvietenstva, bolo potrebné vytvorenie novej trestneprávnej úpravy, ktorá by zodpovedala vtedajšiemu mysleniu. Keďže Constitutio Criminalis Theresiana bolo hodnotené ako dielo zastaralé, bol z podnetu Jozefa II. v roku 1787 vytvorený na svoju dobu moderný Obecný zákonník o zločinoch a ich trestaní. Pod vplyvom osvietenstva prvý krát stanovil zásadu „*nullum crimen, nulla poena sine lege*“. Spočíval na teórii požadujúcu trest ako odplatu za vykonaný zlý skutok, kde páchatel bol nadaný rozumom a slobodnou vôľou a tá ho činila zodpovedným za svoje jednanie. Prejavovala sa tu myšlienka zodpovednosti za vinu, kde pokiaľ nebola vina, nebolo možné páchatel'a trestať. Páchatel v tomto prípade nebol schopný jednať inak, nemal voľne a rozumovo určené jednanie.¹⁷

Obecný zákonník z r.1787 chápal nepríčetnosť ako stav, ktorý vylučuje „zlý úmysel“ a ten kto spáchal síce zlý skutok avšak bez zlého úmyslu, nebol podľa §4 toho zákonníku zločincem.

Požiadavok slobodnej vôle je pre obdobie osvietenstva typický. V §5 obecného zákonníku boli zakotvené výnimky pravidla, že každý disponuje slobodnou vôľou. Slobodná vôľa absentovala u páchatel'a:

- pred dovŕšením 12.roku
- zbaveného užívania rozumu
- pri striedavom pominutí zmyslov, ak bol čin spáchaný v dobe, kedy pominutie trvalo
- pri protizákonnom konaní existovalo donútenie, neodolateľné násilie -predovšetkým zlosť, strach, príkaz z „hora“

¹⁶ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.4, s. 35-36.

¹⁷MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4 vydanie. Praha : Leges, 2010. 193-194 s.

- ktorý spáchal skutok v opojení, ktoré si privodil bez úmyslu k zločinu
- ktorý konal v dôsledku omylu¹⁸

Okolnosti vylučujúce zlý úmysel sú zhodne upravené aj v ďalších zákonníkoch platných na našom území a to Zákonník o zločinoch a ťažkých policajných priestupkoch z roku 1803 a Zákon o zločinoch, prečinoch a priestupkoch z roku 1852.

3.1.3 Zákonník o zločinoch a ťažkých policajných priestupkoch z r. 1803 a Zákon o zločinoch, prečinoch a priestupkoch z roku 1852

Zákonník z roku 1803 bol vytvorený pod vplyvom Veľkej francúzskej revolúcie. Mal 2 časti – o zločinoch a o priestupkoch, v oboch upravoval hmotné i procesné otázky. Veľa ustanovení platili u nás približne 150 rokov, aj zákon č. 117/ 1852, sa od neho nijako zásadne nelíšil. Zákonníky boli založené už na vyššie vysvetlenom princípe viny. Neexistencia definície príčetnosti, zaradenie dôvodov vylučujúcich príčetnosť medzi dôvody vylučujúce zlý úmysel bolo značne kritizované. Príčetnosť vylučovala i trestnú zodpovednosť u nedbalostných trestných činov a taktiež bolo sporné zaradenie inštitútov ako nutná obrana či krajná núdza.¹⁹

Práve z dôvodov uvedených v §2 zákona z 1852 pod písmenom a – c²⁰, sa mal dovodiť pojem príčetnosti. S vývojom poznatkov nielen trestneprávných, ale i medicínskych neboli tieto ustanovenia už dostačujúce. Zásluhu na tom mal aj Merkel ,ktorý koncom 19.st. začal presadzovať dvojzložku v rámci psychickej schopnosti osobnosti – schopnosť rozpoznávaciu a dispozičnú. Teória trestného práva tak dovodila, že príčetnosť predpokladá jednak schopnosť rozpoznávaciu a jednak schopnosť slobodne sa rozhodnúť.

Pri nezmenenej právnej úprave sa tak v prvej polovici 20 st. prijala tzv.biologicko – psychologická definícia nepříčetnosti.²¹

Medzi biologické kritéria sa radila duševná choroba, ktorá bola neskôr nahradená duševnou poruchou ako pojmom širším a lepšie vystihujúcim výrazy používané v starších úpravách ako napríklad „bez zmyslov“, „zmätenie zmyslov“. Ďalšími kritériami boli duševná slabosť a

¹⁸ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.4, s. 37.

¹⁹ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.4, s. 38.

²⁰ „Důvody vylučující zlý úmysl“:

a-když pachatel zcela zbaven jest užívání rozumu

b-když skutek při střídavém pominutí smyslů vykonán byl v čase, pokud pominutí trvalo

c-v úplném opilství, ve kterém se pachatel připravil zločinu v úmyslu nemaje,anebo v jiném pomatení smyslů, v němž sobě činu svého vědom nebyl

²¹CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepříčetný pachatel(aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 12 s a násl.

bezvedomie ako stav zahrňujúci spánkovú opilosť, hypnózu a iné, týmto stavom podobné. V súlade so zákonom sa obecné rozlišovali biologické predpoklady nepričetnosti na :

1. duševnú poruchu
2. poruchu vedomia
3. nedostatok veku²²

Osoby do 10.roku – deti sa považovali za úplne nepričetné. Ak sa osoba vo veku medzi 10-14 rokom, označovaný ako nedospelý, dopustila zločinu, bola potrestaná len za priestupok. V prípade, že sa táto osoba dopustila priestupku či prečinu, potrestanie spočívalo v domácej kázni alebo pokarhaníu a opatreníu bezpečnostnému úradu. V týchto prípadoch môže byť nedospelý daný aj do polepšovne. Za úplne pričetné sa považovali dospelý, t.j. osoby od 14.veku. Význam však mala ešte veková hranica od 14 - 20 veku, ako poľahčujúca okolnosť a tiež v určení druhu trestu, namiesto trestu smrti alebo doživotného väzenia bolo možné uložiť ťažký žalár od 10 do 20 rokov.²³

Okrem biologických kritérií je rovnako dôležité, aby páchatel mal schopnosť rozpoznávaciu a určovaciu ako podmienky psychologického kritéria. Vyžadovalo sa splnenie oboch podmienok súčasne. Sporný však bol obsah oboch zložiek. Obecné možno chápať rozpoznávacou spôsobilosťou, že človek mohol chápať protiprávnosť svojich činov. Páchatel musel byť natoľko intelektovo zrelý, že musel vedieť, že jeho čin je v rozpore so zákonom.

Určovacou schopnosťou spôsobilosť klásť odpor voči pohnútkam, ktoré páchatel'a nabádajú k bezprávnym činom. Mravná či morálna vyspelosť umožňuje páchatel'ovi odolať spáchaniu protiprávneho činu.²⁴

Zákon o zločinoch, prečinoch a priestupkoch z roku 1852 obsahoval aj ustanovenia týkajúce sa zločinov spáchaných v náhodnom opilstve a v opilstve samotnom.

Náhodným opilstvom sa rozumelo opilstvo síce zavinené, avšak páchatel' si ho neprivodil za účelom spáchania trestného činu. Opilosť musela byť zavinená, zavinenie sa nevzťahovalo na samotný delikt v opilosti spáchaný. Potrestaná mohla byť i patologická opilosť, pokiaľ si ju osoba zavinila sama. Trestala sa teda iba opilosť, nie aj zločin v nej spáchaný. Zákon z roku 1852 v § 236 stanoví, že činy, ktoré sú inak zločiny, ale spáchané v takomto stave sa nepovažujú za zločiny a opilosť sa trestá ako priestupok. Činom inak trestným, niekedy označovaný aj za „kvazidelikt“ mohol byť len zločin, nie prečin ani priestupok. Kvazidelikt

²²ŘÍHA, Jirí. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.5, s. 38.

²³KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha : Melantrich a.s., 1935. 42-43 s.

²⁴ŘÍHA, Jirí. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.5, s. 38.

mal vykazovať všetky znaky zločinu, s výnimkou zlého úmyslu.²⁵ Na túto vnútornú stránku sú rôzne názory.

Podľa Prušáka mal mať takýto páchatel' i zločinnou vôľu, ktorá mu však nemala byť pripočítaná. Miřička vyžadoval, aby boli dané aj subjektívne znaky zločiny, hlavne úmysel a to z dôvodu rozlíšenia napr. zabitia zo žartu a usmrtenie úmyselne pri bitke. Solnar naopak tvrdil, že pri nedostatku príčetnosti nemožno hovoriť o úmysle v zmysle trestného práva.

Trestalo sa v podstate len ohrozenie, páchatel' spôsobil už tým, že sa priviedol do stavu nepríčetnosti. Trestom bolo väzenie od 1 až do 3 mesiacov. Ak páchatel' mohol svoju nebezpečnosť predvídať, väzenie malo byť prísnejšie, a pri ťažkých zlých skutkoch prísne väzenie až do 6 mesiacov.

Zákonník z roku 1852 platil až do 31.12.1951.²⁶

3.1.4 Obdobie 1. čs. republiky

Počas obdobia 1.čs.republiky boli snahy o zjednotenie právnych noriem a odstránenie právneho dualizmu. Avšak tieto zmeny neboli úspešné a mnoho nových zákonov neboli použiteľné pre faktickú zmenu pomerov.

Profesorská osnova trestného zákona z roku 1921 využila k definícii nepríčetnosti rakúsku úpravu, ktorá spočívala na biologicko-psychologickom kritériu. Trestne odpovedný nebol ten, kto pre duševnú chorobu, slabomyseľnosť alebo poruchu vedomia v dobe činu nemôže rozpoznať bezprávnosť svojho činu alebo riadiť svoje jednanie správnym rozpoznaním.²⁷ Kritizované bolo použitie prítomného času „nemôže“ pretože to evokovalo, že príčetnosť sa posudzuje v dobe rozhodovaní súdu, čo nebolo žiaduce, pretože príčetnosť sa skúmala vzhľadom k dobe spáchaného činu. Osnova z roku 1937-tzv.úradnícka, obsahovala v podstate zhodnú definíciu s tým rozdielom, že namiesto prítomného času bol pozitý minulý „nemohol“.²⁸

Z definície vyplýva, že kritérium biologické bolo založené na duševnej chorobe, slabomyseľnosti a poruche vedomia. V rámci psychologického kritéria mala byť rozpoznaná bezprávnosť, ktorá neznamenalala to isté ako protizákonnosť, ale páchatel' si mal byť schopný uvedomiť rozdiel čo podľa právneho poriadku má byť a čo nie.

²⁵KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha : Melantrich a.s., 1935. 40-41 s.

²⁶ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.6, s. 27- 28.

²⁷MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4 vydanie. Praha : Leges, 2010. 402 s.

²⁸ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.6, s. 30.

Osnova upravovala podobne ako zákon z 1852 otázku opojenia, ktoré si páchatel' privodil zavinene a tomto stave sa dopustil zločinu alebo prečinu. Tento delikt bol nazvaný ako „nebezpečná opilosť“ a postihoval poruchy vedomia spôsobené požitím omamných látok a to alkoholických aj iných omamných látok a jedov. Na rozdiel od zákona z 1852 sa trestnosť rozšírila aj na prečiny a v súlade so zásadou ultima ratio sa vzťahovala len prípady, kedy páchatel' skutočne niečo spáchal.

Na zmenšenú príčetnosť sa bral ohľad pri výbere a výmere sankcie.²⁹

V tomto období bol prijatý aj zákon týkajúci sa mládeže - zákon o trestnom súdnictve nad mládežou č.48/1931. Zákon vychádzal z princípu humanity a použitia nielen trestu, ale i výchovných opatrení k mravnému polepšeniu mladistvého.

Osoby, ktoré v dobe činu nedovršili 14.roku neboli zodpovedné. V prípade osôb s vekom nad 14r. a nedovršili 18r., boli trestne zodpovedné a takýto trestný čin bol nazývaný previnením.

Zákon upravoval, že mladistvý nebol trestne zodpovedný, pokiaľ v dobe spáchania činu nemohol pre značnú zaostalosť rozpoznať jeho bezprávnosť alebo riadiť svoje jednanie podľa správneho rozpoznania. Biologickým kritériom bola teda značná zaostalosť, čo znamenalo nedosiahnutie takého stupňa intelektuálneho alebo mravného vývoja ako dosahujú rovesníci mladistvého.³⁰

V súvislosti s dôvodmi nepříčetnosti upravoval aj celkom nový dôvod v §24 –telesná úchylnosť, ktorá bola príčinou značnej zaostalosti aj u iných osôb než mladistvých a spôsobovala nedostatok rozpoznávacej alebo určovacej zložky.

Právna úprava trestnosti mladistvých bola hodnotená ako veľmi kvalitná po stránke obsahovej i formálnej.

3.1.5 Obdobie Protektorátu

V roku 1939 bol zriadený Protektorát Čechy a Morava, čo malo dopad aj na trestne - právnu oblasť na tomto území. Pre nemeckých štátnych príslušníkov platilo nemecké trestné právo a pre ostatné osoby platilo trestné právo Protektorátu, predovšetkým zákon z roku 1852, zákon o trestnom súdnictve nad mládežou. V prípade politických trestných činov, platil aj pre tieto osoby nemecký trestný zákonník. Tým bola zavedená na našom území pôsobnosť jak nemeckého tak protektorátneho trestného práva. Obe úpravy sa navzájom

²⁹ŘÍHA, Jirí. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.6, s. 30.

³⁰CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepříčetný pachatel(aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepříčetnosti – srovnávací studie)*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 15 s.

doplňali, neboli medzi nimi príliš veľké rozdiely, aj keď nemecké právo bolo modernejšie a ovplyvňovalo rakúsku a potom aj česko-slovenskú náuku.³¹

V nemeckom práve sa v oblasti nepříčetnosti postihoval nielen stav nepříčetnosti spôsobený požitím alkoholu, tak ako to upravoval zákon z 1852, ale i požitím iných opojných látok. V rámci psychologického kritéria sa kládol dôraz na kritérium vôle i rozumu, čo bolo novinkou oproti predchádzajúcej úprave v nemeckom zákone.³²

Podľa §51 nemeckého zákona sa po príčetnom páchatel'ovi vyžadovala schopnosť rozpoznať nedovolenosť činu a súčasne jednať podľa tohto rozpoznaní. Medzi biologické kritériá radí poruchu vedomia, chorobnú poruchu duševnej činnosti alebo duševnú slabosť. Nemecká úprava podobne ako právo protektorátne obsahovalo aj ustanovenia o hluchonemých, ktorí z dôvodu duševnej zaostalosti neboli schopní rozpoznať nedovolenosť činu alebo podľa tohto rozpoznaní jednať a neboli preto trestne zodpovední.

Úprava trestania mladistvých bola vzorom pre náš zákon o trestnom súdnictve nad mládežou preto možno vidieť taktiež podobnosť medzi oboma zákonmi. Zmena nemeckého zákona v tejto oblasti z roku 1943 znamenala posun z negatívne vymedzenej zodpovednosti na pozitívne: „*Mladistvý je trestne zodpovedný.....*“ Predpokladať sa tak mala trestná nezodpovednosť a iba v prípade splnenia zákonných podmienok mal byť odsúdený. Vyžadovalo sa, aby príčetnosť mladistvého bola vždy dokázaná. Páchatel' sa musel uviesť do stavu nepříčetnosti, zmenšená príčetnosť nestačila, dôležité nebolo ani to či páchatel' spáchal kvazidelikt - „*rausch*“ v rámci normálneho správania alebo patologickej reakcie.

Ústavným dekrétom prezidenta republiky č.11 z roku 1944 prestalo nemecké trestné právo platiť na našom území, pretože bolo vydané v dobe neslobody a nebolo prejavom slobodnej vôle československého ľudu. V platnosti zostal zákon z roku 1852, zákon upravujúci trestanie mladistvých a iné predchádzajúce trestné zákony.³³

3.2 Trestný zákon z roku 1950

³¹MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4 vydanie. Praha : Leges, 2010. 462 s.

³²ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 40.

³³ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 40.

Po februárovom prevrate v roku 1948 bola nastolená právnická dvojletka, v rámci ktorej bol prijatý trestný zákon č.86/1950, nahradil zákon z roku 1952 a zákon o trestnom súdnictve nad mládežou z 1931.

Jasne bola stanovená zásada nullum crimen sine lege, zásada individuálnej zodpovednosti za zavinenie a významnou zmenou bola nová koncepcia trestného činu - tzv. materiálne poňatie trestného činu.³⁴

Ustanovenia o nepričetnosti a trestného činu opilstva boli zaradené do obecnej časti v hlave druhej. V §11 bola vymedzená takto: „*kdo pro duševní poruchu nemohl v době činu rozpoznat, že jeho jednání pro společnost nebezpečné nebo ovládat své jednání, není za takový čin trestně odpovědný.*“

Príčetnosť bola vylúčená ak páchatel' v dobe činu, s ohľadom na materiálne poňatie TČ, nebol schopný rozpoznáť nebezpečnosť činu pre spoločnosť - schopnosť rozumová alebo mu chýbala schopnosť ovládať svoje jednanie. Obe tieto zložky bolo treba posudzovať so zreteľom k povahe TČ. Postačilo pokiaľ bol nedostatok aspoň jednej z tejto psychologických zložiek, ktorý bol spôsobený duševnou poruchou. Biologické kritérium bolo teda vymedzené duševnou poruchou, ktorá mohla byť spôsobená duševnou chorobou, pozitívmi omamných látok alebo iným ochorením spôsobujúce takúto poruchu. Ak však duševná porucha nemá za následok nedostatok rozpoznávacej alebo určovacej zložky, nevylučuje sa príčetnosť.³⁵

Samotný „trestný“ čin³⁶ spáchaný v nepričetnosti sa páchatel'ovi nepričítal a posudzoval sa ako tzv. objektívna podmienka trestnosti, nevzťahovalo sa na ňu zavinenie.

Trestný čin opilstva bol vymedzený v zmysle postihu zavineného opitia sa do nepričetnosti. Táto konštrukcia trestala páchatel'a za jednanie, ktorým sa priviedol do stavu nepričetnosti, za jednanie v nepričetnosti ako zvláštny delikt. Pre naplnenie skutkovej podstaty TČ opilstva sa vyžadovalo, aby sa páchatel' priviedol do stavu nepričetnosti, zmenšená nepričetnosť nestačila. V prípade zmenšenej nepričetnosti bol páchatel' plne zodpovedný, nebola poľahčujúcou okolnosťou.

„Trestným“ činom spáchaným v opilstve mohlo byť aj účasť na TČ iného či pokus ŤČ.³⁷

³⁴SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestní právo. Zväzok I.* Bratislava : Osveta, 1964. 22 s.

³⁵CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepříčetný pachatel (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepříčetnosti – srovnávací studie)*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 20-22 s.

³⁶Zákon obsahoval definíciu trestného činu opilstva, v ktorom predpokladal, že sa páchatel' v takomto stave dopustí „trestného činu“, čo je formulácia vecne nesprávna. Páchatel' sa nemôže v nepričetnosti dopustiť TČ, pretože nie sú logicky naplnené jeho znaky-pričetnosť. Preto by bol vhodnejší pojem „činu inak trestného, tak ako je používaný v súčasnosti.

³⁷ŘÍHA, Jirí. *Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. Trestní právo, 2007, č.7-8, s. 41.*

Zákon v §186 rozlišoval trestnú činnosť páchanú v opojení na prípady:

actio libera in causa dolosa - páchatel' je plne zodpovedný za úmyselný trestný čin, ak sa úmyselne uvedie do stavu nepričetnosti, aby v ňom spáchal TČ. Tzv. opil sa na guráž.

actio libera in causa culposa - páchatel' je plne trestne zodpovedný za čin spáchaný v stave nepričetnosti, ak ide o čin z nedbalosti, a tá spočíva v tom, že sa uviedol do stavu nepričetnosti. Napríklad vodič vie, že pôjde šoférovať a napriek tomu sa opije a spôsobí úraz . trestný čin opilstva- zodpovedný za opilstvo je ten, kto sa požitím alkoholického nápoja alebo inak privedie úmyselne alebo z nedbalosti, do stavu nepričetnosti, v ktorom sa dopustil TČ. Zákon používal pojmov ako požitie alkoholických nápojov alebo inak sa privedenie do stavu nepričetnosti, pričom z výkladu je možno dovodiť, požitím ústny príjem látok a inak sa rozumelo iné spôsoby, napríklad šnupaním.³⁸

V § 187 boli uvedené prípady, ktoré charakterizovali opilstvo ako ohrozovací delikt, pretože sa trestalo požitie alkoholických nápojov vyvolávajúce nebezpečie spáchania „TČ“. Rozlišovali sa 3 druhy takéhoto jednania:

1. abstraktný ohrozovací delikt – páchatel' sa opije, napriek tomu, že v opilosti je náchylný k výtržnostiam. Zavinenie sa požadovalo i k náchylnosti k páchaniu výtržností.
2. páchatel' opije úmyselne inú osobu, napriek tomu, že vedel, že táto osoba je náchylná k výtržnostiam, aj keď nemal presnú predstavu o tom čo takáto osoba spácha.
3. páchatel' úmyselne požil alkoholického nápoja za takých okolností, že by mohol ohroziť život alebo zdravie alebo spôsobiť značnú škodu na majetku. Postačilo samotné požitie, ktoré nevedlo ani k stavu podnapitosti, nevyžaduje sa, aby nastala samotná porucha.

Z uvedenej úpravy možno posúdiť, že § 187 je širší než § 186, pretože postihuje prípady opilstva, kedy TČ nebol síce spáchaný, avšak hrozilo jeho spáchanie.

Pôvodne trestný zákon z roku 1950 neupravoval definíciu zmenšenej pričetnosti, poznal iba stav blízky nepričetnosti ako poľahčujúcu okolnosť. Až novelou z roku 1956 sa zmenilo ustanovenie §21, kde poľahčujúcou okolnosťou je spáchanie TČ v stave zmenšenej nepričetnosti, pokiaľ si ho neprivodil sám, hlavne požitím alkoholického nápoja. Stav blízky nepričetnosti resp. zmenšená nepričetnosť, je stav kde je značne zoslabená jedna zo zložiek psychologického aspektu pričetnosti, a to rozpoznávacej alebo určovacej.³⁹

Trestný zákon z roku 1950 nahradil zákony, ktoré platili niekoľko desiatok rokov a niektoré ustanovenia platné vyše 160 rokov.

³⁸ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 41.

³⁹ČISAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepříčetný pachatel (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepříčetnosti – srovnávací studie*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 20-22 s.

3.3. Trestný zákon z roku 1961

Základný rámec tejto právnej úpravy poskytla Ústava Československej socialistickej republiky z r.1960, ktorá ustanovila zásady pre miestne ľudové sudy.

Trestný zákon č.140/1961 nadobudol účinnosť 1.januára 1962. Rozšíril zásadu iba pomocnej úlohy trestnej represie v socialistickej štáte znamenajúca, že trestná represia ako krajný prostriedok má sa v socialistickej štáte uplatniť len v najzávažnejších prípadoch kde iné prostriedky nestačia.⁴⁰ Prehĺbil výchovné poslanie československého trestného práva spočívajúce vo výchove k riadnemu plneniu občianskych povinností, oddanosti vlasti, zachovávaní zákonov, dodržiavaniu pracovnej disciplíny a zachovávaní pravidiel socialistickej spoluzitá. Rozvinul princíp socialistickej humanizmu, kde boj proti trestným činom sa uskutočňuje v záujme budovania komunizmu, pokojného a šťastného života pracujúcich, a taktiež zásadu socialistickej demokratizmu a proletárskeho internacionalizmu.⁴¹

Otázka nepríčetnosti bola upravená v časti prvej, hlavy druhej. Príčetnosť definovaná nebola, zákon uvádzal iba dôvody, ktoré ju vylučovali. Pre nepríčetnosť nie je páchatel' trestne zodpovedný, kto pre duševnú chorobu nemohol v čase činu rozpoznať jeho nebezpečnosť pre spoločnosť alebo ovládnuť svoje jednanie.⁴²Z tejto definície teda vyplýva, že páchatel'ovi musí chýbať v dobe činu aspoň jedna zo zložiek rozpoznávací- napríklad páchatel' pre slabomyseľnosť nie je schopný rozoznať, že čin je pre spoločnosť nebezpečný alebo zložka určovacia, kedy páchatel' napríklad v dôsledku narkózy nie je schopný ovládnuť svoje jednanie. Nedostatok jednej z týchto zložiek musí byť dôsledkom duševnej choroby, pretože duševná choroba sama o sebe nepostačuje.

Súd takémuto páchatel'ovi nariadi liečenie v liečebnom ústave, ak by bol jeho pohyb na slobode nebezpečný.

Nepríčetnosť vyvolaná pozitívm alkoholického nápoja alebo omamného prostriedku, bola v tomto zákone zakotvená podľa vzoru sovietského práva. Ak si páchatel' privodil nepríčetnosť takýmto spôsobom, bol trestne zodpovedný za trestný čin, ktorý v tomto stave spáchal.⁴³ Podľa teórie možno rozlišovať 3 prípady trestnej zodpovednosti spáchanej v nepríčetnosti spôsobenej vplyvom alkoholu alebo iných omamných látok rovnako ako to

⁴⁰SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestné právo. Zväzok I.* Bratislava : Osveta, 1964. 12 s.

⁴¹SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestné právo. Zväzok I.* Bratislava : Osveta, 1964. 26 s.

⁴²ŘÍHA, Jirí. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 43.

⁴³ŘÍHA, Jirí. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 41.

bolo aj v zákone z r. 1950, tzv. *actio libera in causa dolosa, culposa* a uvedenie sa do stavu nepričetnosti požitým vyššie uvedených látok úmyselne či z nedbalosti a spáchanie TČ tomto stave. V týchto prípadoch sa vyžadovalo, aby sa páchatel' dostal do stavu nepričetnosti zavinené, aspoň nevedomá nedbalosť. Ako príklad situácie kedy u nepričetnosti páchatel'a absentovalo zavinenie možno uviesť patologickú opilosť, násilné opitie inými, kedy páchatel' nebol trestne zodpovedný aj keď naplnil znaky skutkovej podstaty TČ.⁴⁴

Uskutočnenie noviel v 90 rokoch došlo k úprave trestného zákona v §12/2 nahradením pojmu „požitie alkoholického nápoja alebo omamného prostriedku“ formuláciou „vplyvom návykovej látky“. Do zákona sa tak zaviedla definícia návykovej látky, ktorej obsah je totožný s dnešným, §130 TZ: „*Návykovou látkou sa rozumí alkohol, omamné látky, psychotropné látky a ostatní látky spôsobilé nepříznivě ovplynit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.*“ Neskôr bol tento §12/2 úplne zrušený.

Ďalšou zmenou bolo zavedenie skutkovej podstaty TČ opilstva v §201, čím sa mala zaistiť väčšia súladnosť so zásadou „*nullum crimen sine culpa*“. TČ opilstva mal postihovať samotné privedenie sa do stavu nepričetnosti, pokiaľ v tomto stave spácha čin, ktorý má inak znaky trestného činu. Na rozdiel od zákona z r.1950 už používa formuláciu „jednanie, ktoré má inak znaky trestného činu“, čo je samozrejme vecne správnejšie, keďže v stave nepričetnosti sa z logiky veci vylučuje spáchanie TČ. Úpravou tohto TČ sme sa vrátili opäť do nemeckej právnej úpravy.⁴⁵

Zmenšenou príčetnosťou sa rozumel stav, v ktorom bola rozpoznávací alebo určovací zložka značne oslabená. Súd k nej prihliadal pri stanovení druhu trestu a výmery ako na okolnosť znižujúcu stupeň nebezpečnosti páchatel'ovho činu pre spoločnosť, pokiaľ si ju páchatel' zavinené nespôsobil. Zmenšená príčetnosť mohla byť tiež dôvodom na mimoriadne zníženie trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu, ak z dôvodu zdravotného stavu páchatel'a a súčasného uloženia ochranného liečenia sa dosiahne účelu trestu aj odňatím slobody kratšieho trvania. Samotné ochranné liečenie môže zabezpečiť nápravu páchatel'a lepšie ako trest a preto môže súd upustiť od potrestania úplne.⁴⁶

V rámci vývoja nepričetnosti nedošlo k výrazným zmenám obsahového charakteru. Najvýznamnejšie zlomové okamžiky znamenal Obecný zákonník o zločinoch a ich trestanie v roku 1787 a Trestný zákon z r. 1950. Obecný zákonník vymedzoval

⁴⁴ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 43.

⁴⁵ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 44.

⁴⁶SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestné právo*. Zväzok I. Bratislava : Osveta, 1964. 124 s.

abstraktne dôvody nestíhateľnosti páchatel'a s ohľadom na jeho psychický stav. Vyčítať bolo možno len isté nesystematické zaradenie týchto dôvodov. Táto úprava platila približne 150 rokov.⁴⁷ Trestný zákon z r. 1950 v podstate upravoval nepříčetnosť zhodne s aktuálnou úpravou.⁴⁸

4. Platná právna úprava nepříčetnosti

Keďže súčasná právna úprava platí od 1.1.2010 je pomerne nová a priniesla so sebou radu zmien oproti predchádzajúcej úprave z roku 1961. Úpravy sa dotýkajú aj inštitútu nepříčetnosti, považujem preto za dôležité venovať jednu kapitolu aj porovnaniu tohto termínu s prechádzajúcou právnou úpravou.

⁴⁷ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepříčetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 45.

⁴⁸Odlíšnosť je iba z dôvodu zmeny poňatia TČ a tak nahradenie pojmu nebezpečnosť činu pre spoločnosť, termínom protiprávnosť.

4.1 Porovnanie aktuálnej(de lege lata) právnej úpravy nepríčetnosti s úpravou predchádzajúcou

Príčetnosťou sa rozumie spôsobilosť byť páchatel'om trestného činu, pokiaľ závisí na duševných schopnostiach páchatel'a. V trestnom zákone č.140/1961 nebola definovaná, sú tam uvedené len dôvody vylučujúce príčetnosť. Právna úprava nepríčetnosti bola vymedzená v §12 : „ *Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“⁴⁹ Páchatel' jednal v nepríčetnosti, ak naplnil kumulatívne tieto podmienky:

- trpí duševnou poruchou,
- je zbavený schopnosti rozpoznat' nebezpečnosť činu pre spoločnosť alebo ovládnuť svoje jednanie,
- nedostatok aspoň jednej zo schopností je v dôsledku duševnej poruchy,
- vyššie uvedené podmienky je treba splniť v dobe činu.⁵⁰

Táto právna úprava bola založená na kombinovanom(materiálne-formálnom, formálne-materiálnom) – tzv. materiálnom poňatí TČ. Ním bola ovplyvnená aj definícia trestného činu v § 3 tr.z. : „*Trestným činem je pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně.*“ Pre naplnenie TČ sa vyžadovalo splnenie 2 podmienok: - čin musel vykazovať znaky uvedené v zákone(formálne znaky) a súčasne

- materiálny znak, teda musel dosahovať určitého stupňa nebezpečnosti pre spoločnosť.

Pojmové znaky TČ tvorili:

1. formálne znaky

- typové znaky(znaky skutkovej podstaty TČ)
- obecné znaky(vek a príčetnosť)
- rozumová a mravná vyspelosť u mladistvých

2. nebezpečnosť činu pre spoločnosť⁵¹

Pokiaľ jeden znak chýbal nebolo možné takéto jednanie považovať za TČ.

Pri posudzovaní každého jednania sa najskôr zisťovalo či má znaky uvedené v zákone, ak bola táto podmienka naplnená až potom sa zisťovala nebezpečnosť činu pre spoločnosť.

Používala sa ako určitý korektív napomáhajúci k odstraňovaniu tvrdostí zákona.⁵²

⁴⁹JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 3.vydanie. Praha : Linde, 2008. 185 s.

⁵⁰JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 3.vydanie. Praha : Linde, 2008. 185 s.

⁵¹JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 3.vydanie. Praha : Linde, 2008. 112 s.

⁵²JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 3.vydanie. Praha : Linde, 2008. 108 s.

Práve aj v poňatí TČ spočíva rozdiel medzi predchádzajúcou a účinnou právnou úpravou, pretože tým je ovplyvnená aj definícia nepríčetnosti.

Súčasný trestný zákon je založený na formálnom poňatí TČ, ktorý je doplnený 2 korektívmi a to hmotneprávnym - zásada subsidiarita trestnej represie a procesneprávnym- zásada oportunity. Podľa tohto poňatia „*trestným činom je protiprávny čin, ktorý trestní zákon označuje za trestný a ktorý vykazuje znaky uvedené v takovom zákone.*“ ako stanoví § 13tr.z. Musia byť splnené teda 2 podmienky:

- protiprávnosť,
- znaky uvedené v trestnom zákone⁵³

Protiprávnosť sa chápe ako rozpor s právnou normou, vzhľadom k celému právnemu poriadku.

Pojmové znaky TČ platnej úpravy teda tvoria:

1. protiprávnosť,
2. typové znaky- znaky skutkovej podstaty TČ,
3. obecné znaky- vek a príčetnosť, u mladistvých navyše rozumová a mravná vyspelosť.⁵⁴

V predchádzajúcej úprave sa teda vyžadovalo, aby bolo jednanie za súčasného splnenia ďalších podmienok nebezpečné pre spoločnosť a aktuálna úprava vyžaduje a radí medzi pojmové znaky TČ protiprávnosť.

Práve aj v poňatí TČ spočíva rozdiel medzi predchádzajúcou a účinnou právnou úpravou, pretože tým je ovplyvnená aj definícia nepríčetnosti.

V novom trestnom zákone je v súlade s formálnym poňatím TČ nepríčetnosť definovaná v §26: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“

Obdobne ako zákon z r.1961 aj tento zákon uvádza len dôvody, ktoré vylučujú príčetnosť, nedefinuje pojem príčetnosť. Príčetnosť je podmienená schopnosťou chápať význam svojho činu pre spoločnosť a ovládať svoje jednanie a preto nie je spravodlivé trestať osobu, ktorá tieto schopnosti kvôli duševnej poruche nemá.⁵⁵ Podľa aktuálnej právne úpravy sa vyžaduje, aby príčetný páchatel chápал protiprávnosť svojho činu a v minulej mal chápať nebezpečnosť činu pre spoločnosť.

⁵³JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 2.vydanie. Praha : Linde, 2010. 114-116 s.

⁵⁴JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 3.vydanie. Praha : Linde, 2008. 119 s.

⁵⁵JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 186-187 s.

Každé poňatie TČ má svoje výhody i nevýhody. Medzi výhody kombinovaného-materiálneho poňatia náleží predovšetkým zmierňovanie tvrdostí zákona v rámci konkrétnej skutkovej podstaty, aby sa príliš striktné neposudzovali jednanía, ktoré naplňajú znaky TČ nepatrnou mierou. Nevýhodou sa môže javiť určitá neurčitost' a nejasnost' pojmu nebezpečnost' činu pre spoločnost'.⁵⁶

Formálne poňatie TČ rešpektuje deľbu moci v štáte, a vedie zákonodarcu k dôslednejšiemu rešpektovaniu zásady nullum crimen sine lege. Nedostatok náleží hlavne v rezignácii na abstraktné výrazy a v hrozbe prílišnej kazuistiky.⁵⁷

4.2 Právna úprava nepríčetnosti de lege lata

„Pachateľom trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkovej podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.“ stanoví §22 tr.z.

Výraznou zmenou v súvislosti s páchatel'stvom TČ je zákon č.418/2011 Sb., o trestnej zodpovednosti právnických osôb a jednaniach proti nim (ďalej z.o trestnej zodpovednosti PO), účinný od 1.1.2012, ktorým sa zakotvuje koncept trestnej zodpovednosti PO, kolektívnej trestnej zodpovednosti.⁵⁸ Pred prijatím tohto zákona bolo naše trestné právo založené na individuálnej zodpovednosti fyzických osôb, ktoré boli zodpovedné za svoje vlastné jednanie. Táto zásada sa teraz mení na zásadu nezávislej súbežnej trestnej zodpovednosti FO a PO. Znamená to, že obe zodpovednosti sú samostatné, trestná zodpovednost' FO nie závislá na zodpovednosti PO a naopak. Zásada súbežnej zodpovednosti sa uplatní len v prípadoch TČ, ktoré môže spáchať aj PO, tj. predovšetkým sa bude jednať hlavne o hospodárske, korupčné TČ, celkovo 84 zločinov a prečinov. U TČ kde právnická osoba nemôže byť ich páchatel'om, sa uplatní zásada individuálnej zodpovednosti FO.⁵⁹

⁵⁶JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 121-122 s.

⁵⁷JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 122-123 s.

⁵⁸Trestná zodpovednost' PO je založená na zásade zavinenia, nejde o objektívnu zodpovednost'. Zavinenie PO je odvodzované od zavinenia FO, ktorá pri spáchaní TČ jednala menom PO, v jej záujme alebo v rámci jej činnosti v zmysle §8 z. o tr.zodpovednosti PO.

Zavinené jednanie vo vzťahu k trestnej zodpovednosti PO je treba formulovať v zmysle pričítateľnosti jednanía fyzických osôb právnickej osobe. Podľa tohto poňatia je možné PO pričítať spáchanie TČ, a TČ bol spáchaný priamo vlastným jednaním jej orgánov alebo ovládajúcich osôb, alebo jednaním jej zamestnanca na podklade rozhodnutia, schválenia alebo pokynu orgánov PO, alebo preto, že jej orgány alebo iné zodpovedné osoby neučinili také opatrenia, ktoré mali previesť podľa zákona alebo ktoré po nich možno spravodlivo požadovať.

⁵⁹JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou.* Praha: Leges, 2012. 23-24 s.

Páchateľa ako subjekt TČ radíme medzi znaky skutkovej podstaty TČ a znaky charakterizujúce tento subjekt sú dôležité pre posúdenie trestnej zodpovednosti.⁶⁰

Fyzická osoba musí byť trestne zodpovedná, aby ju bolo možné považovať za subjekt TČ. Trestná zodpovednosť je daná dovŕšením 15 roku života a príčetnosťou v dobe činu. Páchateľom je teda fyzická osoba, ktorá svojím jednaním naplnila všetky znaky TČ a je v dobe činu trestne zodpovedná. Musí sa jednať o bezprostredné spáchanie TČ, pretože páchateľ môže mať aj spolupáchateľov či účastníkov v užšom slova zmysle.⁶¹ Z vyššie uvedeného vyplýva, že páchateľom môže byť za kumulatívne splnených podmienok:

- fyzická osoby, ktorá v dobe činu
- dovŕšila 15 rok života
- príčetná

Pokiaľ by bol páchateľom mladistvý vyžadovala by sa navyše rozumová a mravná vyspelosť a podľa okolností prípadu tiež zvláštne znaky charakterizujúce páchateľa.⁶² Posúdenie či páchateľ bol v dobe činu príčetný, resp. nepríčetný má vplyv na jeho trestnú zodpovednosť, pretože §26 tr.z. uvádza nepríčetnosť ako okolnosť vylučujúcu trestnú zodpovednosť.

Podľa §26 tr.z.: „*Kdo pro duševní poruchu v době činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“ Páchateľ jednal v nepríčetnosti, ak je súčasne splnené:

- **trpí duševnou poruchou,**
- **v dôsledku tejto poruchy je zbavený schopnosti rozpoznať protiprávnosť činu alebo ovládnuť svoje jednanie**
- **obe tieto podmienky musia byť v dobe činu.**⁶³

Nepríčetnosť je definovaná za pomoci biologického kritéria spočívajúceho v duševnej chorobe a psychologického kritéria spočívajúceho v nedostatku schopnosti rozpoznávacej alebo schopnosti ovládacej. Rozhodujúce je kritérium psychologické, pretože duševná porucha nespôsobujúca nedostatok aspoň jednej zo zložiek v dobe činu, neznamená nepríčetnosť páchateľa, význam má len ak vedie k vymizeniu jednej z nich.

4.2.1 Biologické kritérium

Biologické kritérium ako jedno z „kritérií príčetnosti“, podľa náuky sa tak hovorí dôvodom vylučujúcim príčetnosť, je charakterizované duševnou poruchou. Duševná

⁶⁰JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 184-185 s.

⁶¹ŠÁMAL, Pavel a kol. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Trestní zákoník I.§1 až 139.Komentář.*1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 258.

⁶²JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 182 s.

⁶³JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 187 s.

porucha je pojem predovšetkým medicínsky a vymedzuje sa ako zreteľná odchylka od stavu duševného zdravia a rovnováhy, čím sa rozumie stav ako výsledok úplnej duševnej a sociálnej pohody, ktorý je výsledkom vonkajších alebo vnútorných faktorov.⁶⁴ Výkyv od bežnej normy môže byť interindividuálna, vzťahujúca na osoby podobného veku, postavenia a iných spoločných znakov, a intraindividuálna, vzťahujúca iba na konkrétneho jedinca.. Existuje veľa delení príčin, ktoré vyvolávajú duševnú poruchu a nedajú sa preto uviesť všetky, no považujem za vhodné oboznámiť aspoň s niektorými. Podľa dôvodovej správy k súčasnému tr.z. medzi najčastejšie duševné poruchy vedúce k nepričetnosti patria:

- duševné choroby, ako poruchy vyznačujúce sa typickými príznakmi, napr. schizofrenie
- duševné chorobné stavy, ako chronické duševné poruchy s neurčitým priebehom, napr. psychopatia,
- krátkodobé duševné poruchy, napr. alkoholické opojenie.

Forenzná psychiatria zaoberajúca sa anomáliami osobnosti nerozlišuje pojmy duševná porucha a duševná choroba, ktoré nie je možné stotožňovať, pretože duševná choroba je pojem užší.⁶⁵ Z hľadiska trestného práva je však toto rozlíšenie dôležité s ohľadom na to, že nie každý výkyv od bežnej normy musí znamenať duševnú chorobu, ale môže byť duševnou poruchou.

Vychádzajúc z legálnej definície, duševná porucha môže byť teda spôsobená samou duševnou chorobou avšak aj inými príčinami.

Ako som už naznačila významný pokrok učinенý novým trestným zákonníkom účinným od 1.1.2010 je zavedenie legálnej definície duševnej poruchy do §123 tr.z.: „*Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchu vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká sociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.*“ Túto zmenu oproti predchádzajúcej úprave z r.1961, hodnotím veľmi pozitívne. Trestneprávna potreba presného a dostatočného vymedzenia čo zaradiť pod pojem duševná porucha sa žiadalo v záujme účinnej ochrany pred páchatelmi závažných trestných činov.⁶⁶ Aj keď samozrejme nejde o pojem rýdzo právny, a taktiež nie definitívne platný s ohľadom na neustály vývoj psychiatrie, má však pre nás výhody s ohľadom na bohatú judikatúru a skúsenosti forenzne-psychiatrického skúmania.⁶⁷ Na pohľad by sa mohlo zdať, že definícia

⁶⁴RABOCH, J., ZVOLSKÝ, P a kol. *Psychiatrie*. 1. vydanie. Praha : Galén, 2001, 18 a 146 s.

⁶⁵VÁLKOVÁ, Helena. K „trestněprávnímu obsahu“ duševní poruchy a jeho souvislostem s přípustností zabezpečovací detence u některých pachatelů. *Trestněprávní revue*, 2011, roč.9, 253 s.

⁶⁶VÁLKOVÁ, Helena. K „trestněprávnímu obsahu“ duševní poruchy a jeho souvislostem s přípustností zabezpečovací detence u některých pachatelů. *Trestněprávní revue*, 2011, roč.9, 253 s.

⁶⁷VÁLKOVÁ, Helena. In Šámal a kol.(ed). *Trestní zákoník I. §1 až 139. Komentář*. 1. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009. 1182 s.

plne vyčerpáva dôvody vyvolávajúce duševnú chorobu, že sa jedná o výčet taxatívny, avšak termín „*jiná ťžká duševní nebo sexuální odchylka*“, ju činí formuláciou demonštratívnu.

Na druhú stranu zostáva otázne či bude táto kauzistická úprava schopná pružne reagovať na pokrok a najnovšie poznatky v psychiatrii.⁶⁸

Keďže znenie legálnej definície vychádza jak z trestneprávne relevantného obsahu, tak z medicínsko-psychiatrického poznania, využívajúc Medzinárodnú klasifikáciu duševných porúch ICD 10⁶⁹ a taktiež z manuálu duševných porúch Americkej psychiatrickej spoločnosti DSM-IV-TR, javí sa primerané stručné vysvetlenie pojmov. Keďže pojem duševnej poruchy je zcela nový v súčasnom trestnom zákonníku rozhodla som sa mu venovať väčšiu pozornosť, v zmysle samostatnej podkapitoly Duševná porucha.

Je však treba ešte poznamenať, že odkaz na diagnózu z vyššie uvedených manuálov, nezbavuje sudcu ani znalca zodpovednosti za správne posúdenie a rozhodnutie o trestneprávnej zodpovednosti páchatel'a. Postavenie znalca by v týchto otázkach nemalo ovplyvňovať sudcu a zároveň znalec- psychiater vedomí si svojej úlohy prispieť k objasneniu trestného prípadu, by mal disponovať určitými právnymi znalosťami.⁷⁰

Na záver tejto kapitoly by som zdôraznila, že trestné právo neskúma duševnú poruchu samu o sebe, ale jej vplyv na spáchanie TČ, respektíve na schopnosť slobodne jednať.

4.2.2 Psychologické kritérium

Keďže účinná právna úprava nepričetnosti je založená na biologicko-psychologickom vymedzení, je nevyhnutné naplnenie i aspektu psychologického.

Psychologické kritérium spočíva vo vymizení:

- schopnosti rozpoznať protiprávnosť svojho jednania(schopnosť rozpoznávacia)
- schopnosti ovládať svoje jednanie(schopnosť ovládacia).

⁶⁸JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 188 s.

⁶⁹Kapitola obsahuje tieto skupiny položiek :

F00 - F09 Organické duševné poruchy vrátane symptomatických

F10 - F19 Poruchy psychiky správania zapríčinené užitím (užívaním) psychoaktívnych látok

F20 - F29 Schizofrénia, schizotypové poruchy a poruchy s bludmi

F30 - F39 Afektívne poruchy

F40 - F48 Neurotické, stresom podmienené a somatoformné poruchy

F50 - F59 Poruchy správania spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktormi

F60 - F69 Poruchy osobnosti a správania dospelých

F70 - F79 Duševná zaostalosť - mentálna retardácia

F80 - F89 Poruchy psychického vývinu

F90 - F98 Poruchy správania a emočné poruchy vznikajúce zväčša v detstve a počas dospievania

F99 Nešpecifikovaná duševná porucha

⁷⁰VÁLKOVÁ, Helena. K „trestněprávnímu obsahu“ duševní poruchy a jeho souvislostem s přípustností zabezpečovací detence u některých pachatelů. *Trestněprávní revue*, 2011, roč.9, 253 s.

K naplnenie pojmu nepričetnosť postačí nedostatok aspoň jednej z týchto schopností.⁷¹

Nedostatok schopnosti rozpoznávacej spočíva v tom, že páchatel' nie je schopný rozpoznať, že jeho jednanie je protiprávne. Protiprávnosť treba chápať ako obligatórny znak skutkovej podstaty TČ, ako už bolo uvedené v predchádzajúcej kapitole a rozumie sa ním teda rozpor s právnym poriadkom ako celkom. Predstavu o protiprávnosti nemá zvyčajne osoba, ktorá je v dobe činu postihnutá, byť i dočasne, duševnou poruchou akéhokoľvek pôvodu. O nedostatok rozpoznávacej schopnosti pôjde aj v prípade, že osoba síce vnímala rozhodné skutočnosti okolo svojho činu, avšak vôbec nebola schopná posúdiť jeho dopad na spoločnosť.⁷²

Neznamená to však, že by osoba mala presne odhadnúť stupeň závažnosti činu, pretože po osobe bez právnického vzdelanie nemožno chcieť, aby presne určila stupeň spoločenskej škodlivosti, postačí bežná laická predstava.⁷³

Nedostatok schopnosti určovacej znamená absenciu schopnosti ovládnuť svoje jednanie. Musí ísť o to konkrétne jednanie, ktoré sa posudzuje. Nepričetná osoba je v takom duševnom stave, že síce si uvedomuje protiprávnosť svojho činu, ale nie je spôsobilá v konkrétnom prípade regulovať svoje jednanie, tak, aby sa nedopustila činu inak trestného napriek vedomiu jeho protiprávnosti.⁷⁴

Podstatné je, aby nedostatok jednej z týchto zložiek psychologického kritéria nastal v dôsledku duševnej poruchy.

Schopnosti rozpoznávacia alebo určovacia musia byť u páchatel'a dané v dobe spáchanie činu. Inak je vylúčená trestne-právna zodpovednosť. Absenciu týchto vlastností je treba posudzovať tiež so zreteľom k povahe TČ, pretože páchatel' môže byť schopný rozpoznať protiprávnosť jednoduchšieho činu ako napr.krádež, ale už nebude toho schopný u činu zložitejšieho obsahu napr.podvodu. Taktiež to platí u zložky ovládacej. Vo vzťahu k jednému TČ môžu byť zachované obe vlastnosti, no vo vzťahu k druhému môžu byť vymizelé, vtedy hovoríme o parciálnej nepričetnosti.⁷⁵ „*Soud nezjišťuje příčetnost pachatele jako takovou, ale vždy jen ve vztahu k určitému činu.*“ (R 17/1979)

Významným rozhodnutím v tejto súvislosti je taktiež rozhodnutie R 25/1992-I.: „*Rozrušenie spôsobené porodem je zvláštny znak TČ podľa §142tr.z. a není možné ho zaměňovat*

⁷¹JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 2.vydanie. Praha : Linde, 2010. 188 s.

⁷²ŠÁMAL, Pavel a kol. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Trestní zákoník I. §1 až 139. Komentář.* 1. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 312.

⁷³JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 189 s.

⁷⁴ŠÁMAL, Pavel a kol. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Trestní zákoník I. §1 až 139. Komentář.* 1. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 312.

⁷⁵JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 190 s.

s obecnými podmínkami trestní odpovědnosti, vyjádřenými v ustanoveních o nepřičetnosti a zmenšené přičetnosti. Pro posouzení otázky, zda obvinená jednala v tomto psychickém stavu, je rozhodujícím podkladem posudek znalce-porodníka. Přitom není podstatné, zda byly narušené schopnosti obviněné rozpoznat protiprávnost svého jednání a ovládat ho.“

Záverom je treba dodať, že přičetnosť páchatel'a sa u každého predpokladá, zatiaľ čo nepřičetnosť sa musí dokazovať v trestnom procese. Právnu úpravu nepřičetnosti založenú na biologicko-psychologickom podklade hodnotím pozitívne, keďže musí existovať príčinný vzťah medzi týmito kritériami a teda úprava založená iba na jednom či už len na biologickom alebo len na psychologickom by nezodpovedala zásade spravodlivosti. V tomto zmysle by nebolo spravodlivé vylúčenie trestnej zodpovednosti osoby, ktorá trpela duševnou poruchou avšak v dôsledku nej nebola vylúčená zložka rozpoznávacía alebo určovacia, alebo existovala absencia jednej z týchto zložiek, nie však ako dôsledok duševnej poruchy. Mohlo by tak dochádzať k situáciám, kde osoba, ktorá je zreteľne trestne zodpovedná, by sa splnením pouze 1 podmienky mohla zrazu stať trestne nezodpovednou.⁷⁶

Tak ako je nevyhnutné splnenie niekoľkých podmienok pre kvalifikovanie trestnej zodpovednosti osoby, nie menej je dôležité stanovenie presných a striktných pravidiel pre vylúčenie trestnej zodpovednosti páchatel'a. Myslím že, úprava nepřičetnosti svoj účel splňuje a je dostačujúcou.

4.3 Právna úprava zmenšenej přičetnosti

Ako som už v prvej kapitole uviedla, nový trestný zákonník na rozdiel od predchádzajúceho trestného zákona č.40/1961 definuje pojem zmenšenej přičetnosti. Predchádzajúca právna úprava nedefinovala zmenšenú přičetnosť a jej vysvetlenie ponechávala právnej náuke.

Nový trestný zákonník definuje zmenšenú nepřičetnosť v §27 tr.z.: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšene přičetný.*“ Zmenšenú přičetnosť je nutno odlišovať od nepřičetnosti, pretože u zmenšenej přičetnosti je v dôsledku duševnej poruchy podstatne znížená schopnosť rozpoznávacía alebo schopnosť ovládacia, alebo sú znížené zároveň obe schopnosti. Nesmie však ísť o úplné vymizenie niektorej zo schopností, to by

⁷⁶SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti*. 2.vydanie. Praha : Orac, 2003. 228-235-237 s.

znamenaloby nepríčetnosť. Zmenšená príčetnosť je taktiež založená na biologicko-psychologickom podklade, akurát intenzita nedostatku složky rozpoznávacej a ovládacej je odlišná, jedná sa iba o oslabenie, zníženie týchto schopností, nie o úplnú absenciu.⁷⁷

Biologické kritérium je taktiež založené na duševnej poruche(vid' vyššie), ktorá musí byť daná v dobe spáchania činu. Postačí pokiaľ je duševná porucha aj len krátkodobá, akou je porucha duševných funkcií vyznačujúca sa tým, že v dôsledku nej je výrazne oslabená jedna zo zložiek psychologického aspektu zmenšenej príčetnosti. Podrobnejšie o jednotlivých poruchách pojednám v samostatnej kapitole, keďže z môjho pohľadu majú výrazný vplyv na psychiku človeka a sú ťažiskom pre inštitúty nepríčetnosti a zmenšenej príčetnosti. **Psychologické kritérium** pozostáva z výrazného oslabenia(približne o 50 %) niektorej zo zložiek tohto kritéria, a to do takej miery, že z hľadiska duševného stavu zásadným spôsobom ovplyvňuje jeho jednanie pri páchaní TČ. Podstatné zníženie rozpoznávacej schopnosti spočíva v tom, že páchatel' v dobe páchania TČ,mal podstatne zníženú schopnosť rozpoznať protiprávnosť svojho činu. V prípade podstatne zníženej schopnosti určovacej, mal páchatel' výrazne oslabenú schopnosť ovládnuť svoje jednanie.⁷⁸

Definícia zmenšenej príčetnosti nestanovuje, že by osoba, ktorá v takomto stave páchala TČ nebola trestne zodpovedná, tak ako to vymedzuje §26 pri nepríčetnosti. Preto sa logicky dovodzuje, že spáchanie TČ v stave zmenšenej príčetnosti nevyklučuje trestnú zodpovednosť, avšak vytvára zvláštnu situáciu, kedy voči páchatel'ovi nemožno postupovať obvyklým spôsobom.

Zmenšená príčetnosť má význam predovšetkým z hľadiska sankcie, aj keď sama o sebe podľa platnej právnej úpravy nie je poľahčujúcou okolnosťou vyjadrených v §41 tr.z.⁷⁹ Z judikatury vyplýva, že význam má aj pri posudzovaní iných otázok, napríklad pri hodnotení povahy a závažnosti TČ, pri zvažovaní možnosti nápravy páchatel'a a súd ju berie v úvahu aj pri zaradení páchatel'a do príslušného typu väznice(B1/1985-7).

Bližšie pojednanie o sankciách za TČ spáchané v stave zmenšenej príčetnosti, bude v posledných kapitolách mojej práce, keďže ide tému značne rozsiahlu, myslím, že je vhodné jej venovať samostatnú kapitolu.

Posudzovanie zmenšenej príčetnosti náleží orgánom činným v trestnom konaní, keďže ide o otázku právnú, avšak osobne si myslím, že je značne obtiažne nájsť hranicu medzi

⁷⁷ŠÁMAL, Pavel a kol. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Trestní zákoník I.§1 až 139.Komentář*.1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 312.

⁷⁸ŠÁMAL, Pavel a kol. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Trestní zákoník I.§1 až 139.Komentář*.1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 312.

⁷⁹JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 190 s.

zmenšenou príčetnosťou a nepříčetnosťou. Rada by som preto na záver tejto kapitoly uviedla niekoľko príkladov z judikatúry, ktorými možno pochopiť tento inštitút z hľadiska súdnej praxe.

R 30/2005-II :., U pachatele trpícího organickým postižením centrálního nervového systému, které samo o sobě (tj. i ve stavu strážlivém) ovlivňuje podstatným způsobem schopnost pachatele ovládnout jeho jednání, není důvod - došlo-li při spáchání trestného činu v jeho důsledku k podstatnému snížení uvedené schopnosti - stav zmenšené příčetnosti nepřiznat, a to i při zjištění, že zdravotní postižení pachatele (organický psychosyndrom) se vyvinulo vlivem děletrvajícího požívání alkoholu pachatelem. V takovém případě zpravidla nebude prokázáno nezbytné zavinění, které zákon („a to ani z nedbalosti“) vyžaduje pro nepřiznání stavu zmenšené příčetnosti.“

Súdy taktiež v niektorých prípadoch TČ vraždy hodnotili stav zmenšenej príčetnosti ako dôvod pre mimoriadne zníženie TOS pod dolnú hranicu a to ak išlo o stav zmenšenej príčetnosti v dôsledku afektu vyvolaného konfliktom alebo stresom. Je to logické hlavne z toho dôvodu, že afekt ako krátkodobý stav pomínie a páchatel' už nie je nebezpečný z hľadiska záujmov chránených trestným zákonom. Avšak v prípadoch dlhodobějších psychických porúch páchatel'a ako príčin zmenšenej príčetnosti, súdy ukladali TOS v rámci trestných sadziieb, keďže existuje vysoká pravdepodobnosť nebezpečnosti páchatel'a.(R 41/1976)

V judikatúre Ústavného súdu(IV. ÚS 664/02) som našla prípad, ktorý sa týkal TČ pokusu o vraždu spáchaného v stave zmenšenej príčetnosti. Páchatel'ka bola uznaná vinnou z TČ pokusu o vraždu svojho syna, ktorému dala vypiť ovocnú šťavu s rozpustenými uspávacími tabletami o množstve predstavujúce smrteľnú dávku. Následne zavola manželovi a vyhrážala sa mu, že synovi neposkytne pomoc pokiaľ neukončí novú známosť. Sama priznala, že jej psychický stav bol ovplyvnený tým, že jej manžel si našiel novú známosť a obávala sa, že odíde od rodiny. Na úrovni súdu I.stupňa ako aj v odvolacom konaní bolo vykonané znalecké posudzovanie z oboru psychiatrie a bola shodne konštatovaná zmenšená príčetnosť páchatel'ky v dobe TČ, ktorá spočívala v menej rozsiahlom znížení ovládacích schopností a v nedotknuteľnosti rozpoznávacích schopností. Tento stav zohľadnil najmä Vrchný súd v Prahe a s použitím §40/2 tr.z. uložil trest pod spodnú hranicu trestnej sadzby s ohľadom na dobré resocializačné predpoklady páchatel'ky a skutočnosť, že TČ bol spáchaný v štádiu pokusu. Bola zaradená do väznice s miernejším prevýchovným režimom.

Osobne si myslím, že z uvedených príkladov celkom jasne vyplýva zložitost' situácií týkajúcich sa stavu zmenšenej príčetnosti, spočívajúcich jednak v náročných

znaleckých posudzovaniach a tiež zhodnocovaní tohto stavu súdom a preto jeho zakotvenie priamo do ustanovení súčasného trestného zákonníku vnímam ako veľký pokrok. Pozitívne hodnotím úmysel zákonodarcu, aby v týchto prípadoch bolo možné priamo odkazovať na konkrétne znenie ustanovenia s množstvom konsekvencií na iné.

4.4 Tzv. relatívna trestná zodpovednosť mladistvých

Koncepcia relatívnej trestnej zodpovednosti mladistvých súvisí s vekom páchatel'a ako jednou zo základných kritérií trestnej zodpovednosti páchatel'a TČ obecné.

Trestne zodpovedné môžu byť iba osoby sociálne vyspelé. Sociálnu zrelosť získava človek postupným procesom dospievania biologického, psychického aj sociálneho. Z hľadiska veku sociálna zrelosť nastáva dovŕšením 15.roku. Podľa § 25tr.z. nie je trestne zodpovedný ten, kto nedovŕšil 15. roku v dobe spáchania činu.⁸⁰ Na toto ustanovenie naviazal zákon č.218/2003Sb., o súdnictve vo veciach mládeže, ktorý je účinný od 1.1.2004.Zaviedol do právneho poriadku kategóriu detí(0-15) a kategóriu mladistvých (15-18). Na základe toho možno rozlišovať 3 časové obdobia týkajúce sa trestnej zodpovednosti:

1. obdobie úplnej trestnej nezodpovednosti- týka sa detí, ktoré nie sú trestne zodpovedné za svoje protiprávne činy až do svojich 15.narodenín, vrátane tohto dňa.

V tejto súvislosti by som poznamenala, že zákon o súdnictve vo veciach mládeže rozlišuje ešte kategóriu detí starších 12 rokov a mladších 15 rokov, ak takáto osoba spácha čin inak trestný, za ktorý by bolo možné uložiť výnimočný trest, je mu obligatórne uložené opatrenie ochranej výchovy.

2. obdobie relatívnej trestnej zodpovednosti - uplatňuje sa u mladistvých(15-18), jej odraz nachádzame v §5 ZSM, ktorý podrobnejšie rozoberiem práve v tejto kapitole.

3. obdobie absolútnej trestnej zodpovednosti – človek od 18.roku je plne trestne zodpovedný za svoje správanie, no však existujú prípady kedy sa môže vyvinieť a to keď spácha TČ v dôsledku duševnej choroby alebo je vo veku blízko veku mladistvého, môže byť súdom posudzovaný miernejšie.⁸¹

V rámci tejto kapitoly by som sa rada zamerala na tzv. podmienenú či relatívnu trestnú zodpovednosť mladistvého.

Mladistvým sa podľa §2 ZSM rozumie „*ten kto v dobe spáchaní provinení dovršil patnásť rok a neprekročil osmnásť rok svého věku.*“ S ohľadom na ustanovenia o počítaní času za

⁸⁰JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 196s.

⁸¹HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŽÁTECKÁ, Eva. Hranice trestní odpovědnosti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2005, č. 1, s.77.

mladistvého možno považovať páchatel'a až dňom, ktorý nasleduje po dni, kedy osoba dovŕšila 15.rok veku. Preto osoba, ktorá sa dopustila činu naplňujúceho inak znaky niektorého TČ v deň svojich 15.narodenín, nie je pre nedostatok veku trestne zodpovedná. Naproti tomu, za mladistvého sa považuje ešte páchatel', ktorý spácha previnenie v deň svojich 18.narodenín.⁸² Previnením rozumieme TČ spáchaný mladistvým páchatel'om, podľa §6 ZSM.

Zákon o súdnictve vo veciach mládeže v §5 stanoví : „*mladistvý, ktorý v dobe spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“

Podľa tejto úpravy mladistvý nie je trestne zodpovedný, ak v dobe spáchania činu nedosiahol takej rozumovej a mravnej vyspelosti, aby :

- mohol rozpoznat' jeho protiprávnosť alebo
- ovládat' svoje jednanie.

Nedostatočný rozumový a mravný vývoj musí existovať v dobe spáchania previnenia. Samotná nedostatočná rozumová a mravná vyspelosť ak nevyvoláva nedostatok schopnosti rozpoznávacej alebo určovacej nie je relevantná pre trestnú nezodpovednosť mladistvého.

Zákon tu teda reflektuje relatívnu trestnú zodpovednosť mladistvého. Trestná zodpovednosť mladistvého je teda podmienená nielen jeho príčetnosťou a dosiahnutím veku, ale i rozumovou a mravnou vyspelosťou mladistvého.⁸³ Podľa Jelínka ide teda o samostatný obligatórny znak subjektu previnenia, ktorý stojí vedľa príčetnosti a veku. Spoločne ich radíme do obecných znakov previnenia.⁸⁴ Nedostatok rozumovej a mravnej vyspelosti je prejavom oneskoreného dospievania, nie je patologického rázu, nie je spôsobený ani duševnou poruchou.

Z toho dôvodu, použitie §5ZSM nevyklučuje použitie ustanovenia o nepríčetnosti podľa §12 tr.z., ale uplatňujú sa súběžne. Pokiaľ by v dôsledku duševnej poruchy nebola daná schopnosť rozpoznat' protiprávnosť a ovládat' svoje jednanie, páchatel' bude nepríčetný a použitie §5ZSM sa vylúči. V oboch prípadoch či už podľa §26 tr.z. alebo §5 ZSM mladistvý nie je trestne zodpovedný.⁸⁵ Na rozdiel od trestného zákonníku kde bolo v rámci novej právnej úpravy včlenené ustanovenie duševnej poruchy, zákone o súdnictve vo veciach mládeže nedefinuje rozumovú a mravnú vyspelosť, čo podľa môjho názoru na škodu veci,

⁸²ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Zákon soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. Vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011, s.10.

⁸³JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 198 s.

⁸⁴Pojmové znaky TČ(previnenia)tvoria: protiprávnosť, typové znaky-znaky skutkovej podstaty, obecné znaky

⁸⁵JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 198 s.

pretože stupeň tejto vyspelosti hlavne okolo 15.roku je u jednotlivcov veľmi rozdielny keďže proces dospievania neprebíha u každého dieťaťa rovnako.

Požiadavok rozumovej a mravnej vyspelosti tvorí teda samostatnú podmienku trestnej zodpovednosti mladistvého, vedľa príčetnosti a veku.

Rozumová a mravná vyspelosť má dve zložky, ktoré sa navzájom ovplyvňujú a tvoria zároveň jeden celok. Zložka rozumová je charakterizovaná ako postupné získavanie schopnosti pojmového myslenia, stupeň rozumového vývoja je tak určovaný dosiahnutou úrovňou tohto myslenia. Za mravný vývoj sa považuje proces, v rámci ktorého si mladistvý osvojuje normy správania, ktoré platia v danej spoločnosti, a tie premieňa na osobné a morálne kvality. Utvára si vlastný hodnotový systém, ktorý je v spojitosti s hodnotami tej ktorej spoločnosti v nej sa nachádza.⁸⁶ Aplikčná prax sa zaoberala pojmom rozumovej a mravnej vyspelosti v rozhodnutí R19/2007-I: „*Úroveň rozumové a mravní vyspělosti požadovaná ustanovením v§5/1 ZSM jako předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých má dvě složky, které se vzájemně ovplyvňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílny celek. Rozumovou a mravní vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou těchto složek, jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých ,přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení úrovně rozumové vyspělosti, v obou případech platí, že pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétními zjištěními je na místě, aby tato otázka byla řešena na podklade posudku znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a psychologie.*“

Z vyššie uvedeného rozsudku vyplýva posudzovanie pochybností ohľadne vývoja konkrétneho mladistvého znalcami, a to znalec z oboru zdravotníctva, odvetvie psychiatrie so špecializáciou na detskú psychiatriu, a znalec z oboru zdravotníctva alebo pedagogiky, so špecializáciou na detskú psychológiu.⁸⁷ Pričom otázka relatívnej trestnej zodpovednosti je otázka právna, a znalecké posudky sú len podkladom pre vytvorenie sudcovského presvedčenia o nej.

Rozumová a mravná vyspelosť nie je výsledok duševného stavu, ale dôsledok toho, že proces dospievania dieťaťa je proces, ktorý prebieha u každého odlišne. Podľa dôvodovej správy k ZSM sa vyžaduje iba schopnosť mladistvého uvedomiť, že sa správa spôsobom narušujúcim normy spoločnosti v ktorej žije a usmerniť svoje správanie. Posúdenie závažných deliktov ako je napr. vražda, znásilnenie, nebude zložité, pretože u týchto činov si

⁸⁶ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Zákon soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. Vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011, s.42.

⁸⁷JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 199 s.

mladistvý zvyčajne musel uviesť, že koná v rozpore so zákonom. No však, u deliktov ako je napríklad výtržníctvo, počítačové delikty, bude komplikovanejšie posúdenie, pretože aj napriek tomu, že takéto jednanie je v rozpore so zákonom, pre mladistvého nemusí byť s zreteľom k jeho zrelosti jasné, že prekročil medze zákona.

Prípadná nezrelosť musí byť zásadná, podstatná, t.j. taká, že je zrejmé, že v dobe činu ešte nedosiahol takéto stupňa vývoja po stránke rozumovej a mravnej, akého spravidla dosahujú jeho vrstovníci.⁸⁸ To už bude vecou posúdenia znalcov ako som už vyššie uviedla.

V spojitosti s problematikou relatívnej trestnej zodpovednosti mladistvých považujem za primerané zmieniť sa aspoň v krátkosti aj o ďalších aspektoch protiprávných činov resp. previnení spáchaných mladistvými.

Oblasť delikventného správania mladistvých zasahuje mimo trestne-právnej roviny aj iné odvetvia, predovšetkým sociálne, rodinné, psychiatrické či psychologické, podľa toho aké faktory najviac ovplyvnili mladistvého pri jeho správaní či už v negatívnom alebo pozitívnom zmysle. Poruchy správania sú často úmerné spoločenskej súdržnosti, socioekonomickej úrovne, disharmonickému rodinnému prostrediu (kriminálne správanie rodičov, rozvod, nezamestnanosť, striktná alebo príliš permissívna výchova), no taktiež zdravotnému stavu páchatel'a- mladistvého.

Poruchy možno členiť na poruchy s dobrou prognózou, ktoré dospievaním postupne zmierňujú, až miznú, a poruchy so zlou prognózou kontinuálne prechádzajúce do porúch osobností. Napríklad drobné organické poškodenie CNS a špecifické poruchy čítania sú predisponujúcim faktorom k disharmonickému vývoju osobnosti, ktorý má vysokú prognostickú hodnotu. V každom vývojom období hrá teda dôležitú úlohu súhrn osobnostných faktorov, organických poškodení a rodinne-sociálnych vplyvov.⁸⁹

Rada by som sa ešte pozastavila nad aktuálnou, mediálne často vyhľadávanou otázkou vekovej hranice trestnej zodpovednosti, ktorá nepochybne s trestnou zodpovednosťou mladistvých súvisí. Návrh nového trestného zákoníku obsahoval taktiež zníženie hranice trestnej zodpovednosti z 15r. na 14.r. Bol podporovaný predovšetkým bývalým ministrom spravodlivosti Pavlom Němcem a taktiež súčasným Jiřím Pospíšilem. Zachovanie hranice 15r. obhajovalo Ministerstvo práce a sociálnych vecí, podľa ktorého kľúčovú rolu má účinná

⁸⁸ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Zákon soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. Vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 43.

⁸⁹PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2.rozšírené a aktualizované vydanie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. 107 s.

prevencia, nie tvrdá represia. Vláda však tento návrh nepodporila a veková hranica je v súčasnosti na 15 rokoch.⁹⁰

Uvediem niekoľko argumentov svedčiacich pre aj proti tejto zmene vekovej hranice, ktorá je pri každom delikventnom správaní dieťaťa, diskutovaná.

Argumentom pre zníženie je vyspelosť detí súčasnej generácie, štatistický nárast páchatel'ov mladších 15 rokov, zneužívanie týchto detí k trestnej činnosti rodičmi. Podľa zástancov je najefektívnejšia včasná a komplexná pomoc, vrátane primeraného trestu. Faktom je tiež neexistencia zariadenia kam možno umiestniť dieťa, ktoré spáchalo čin inak trestný bez možnosti úteku. Relevantným argumentom je tiež nižšia veková hranica vo väčšine okolitých krajín. Pre zníženie sa najčastejšie vyslovujú policajti, učitelia, pracovníci výchovných ústavov, psychiatri. Všeobecne ľudia často pracujúci s delikventnou mládežou.⁹¹

Je treba si však uvedomiť, že veková hranica 15.roku je spojená nielen s trestnou zodpovednosťou, ale premieta sa aj do mnoho ďalších právnych predpisov. Príkladom je záležitosť občianskych preukazov. Bude sa trestať osoba o ktorej sa nevedia ani základné údaje vyplývajúce z toho preukazu totožnosti? Ďalšou ukážkou je zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, mene a priezvisku, kde sa veľa práv ohľadne zmeny mena a priezviska viaže práve na osoby staršie 15 roku. Pri prípadnom znížení vekovej hranice trestnej zodpovednosti by sa novelizoval tento zákon, alebo by nevadilo, že dieťa je trestne zodpovedné, no nemôže rozhodnúť o zmene svojho mena? Toto všetko sú dôkazy svedčiace proti znižovaniu vekovej hranice. Pádny argument „proti“ je problém pohavného zneužívania. Pokiaľ by sa pripustila znížená hranica na 14 rokov, rozšírilo by sa spektrum „legálnych obetí“ dospelými pedofilmi, čo je pochopiteľmi nežiaduce.⁹²

Osobne som názoru, že dieťa vo veku 14 rokov nie je natoľko vyzrelé, jeho vývoj nie je zďaleka dovŕšený a v porovnaní s 15-ročným môžu existovať značné rozdiely, preto si myslím, že aktuálna hranica trestnej zodpovednosti 15 rokov je adekvátne. Ovšem je nutné dodať, že množstvo užitočných prvkov k zlepšeniu otázky delikventnej mládeže je limitovaná finančnými prostriedkami, v zmysle organizácie, kvalifikovaných pracovníkov a vytvorenia špeciálnych zariadení pre problémových mladistvých.

⁹⁰KREJČÍŘÍKOVÁ, Kateřina. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných evropských zemích. *Státní zastupitelství*, 2008, č. 5, s. 37.

⁹¹HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŽÁTECKÁ, Eva. Hranice trestní odpovědnosti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2005, č. 1, s.78.

⁹²HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŽÁTECKÁ, Eva. Hranice trestní odpovědnosti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2005, č. 1, s.79-80.

4.5 Duševná porucha

4.5.1 Všeobecný výklad pojmu duševná porucha

V súvislosti s definíciou duševnej poruchy uvedenej v §123 tr.z(viz vyššie) sa domnievam, že je náležité podrobnejšie vysvetlenie jednotlivých príčin duševných porúch.

Na základe klasifikácie duševných porúch rozlišujeme:

1. Duševné poruchy spôsobené duševnou chorobou- zaraďujú sa sem choroby organického pôvodu i tie kde somatický pôvod absentuje, a ich spoločným znakom je nezávislosť na ľudskej vôli:

- exogénne psychózy, tj. poruchy vyvolané poškodením mozgu, napríklad psychózy vyvolané intoxikáciou, infekciou, epilepsie;
- endogénne psychózy, s nepotvrdenými avšak s predpokladanými somatickými príčinami, ako je schizofrénia, maniodepresívne poruchy;
- stavy v alkoholovom alebo drogovom opojení, vyvolanom nadmernou konzumáciou alkoholu alebo drog a dochádza tým k otrave organizmu
- geneticky podmienené choroby, napr. Dawnov syndróm.⁹³

2. Hlboká porucha vedomia

Duševná porucha označovaná ako hlboká porucha vedomia, nemá pôvod v somatickom ochorení. Musí viesť k podstatnému obmedzeniu duševných schopností jednotlivca, dochádza k dezorientácii, kedy osoba nie je schopná objektívne posudzovať seba ani okolie. Zvyčajne pôjde o konanie jedincov, ktorý sú inak duševne zdravý avšak jednali v extrémne záťažových situáciách. Intenzita poruchy musí byť hlboká tzn. prekračuje výrazne normálne správanie ľudí v záťažových situáciách. Hlbokými poruchami rozumieme dôsledky afektívnych záťaží ako je strach, hnev, stav vyčerpania⁹⁴

3. Mentálna retardácia

Mentálnu retardáciu radíme medzi vrodené poruchy intelektu. Príčiny sú dané predovšetkým genetikou, taktiež však poškodením plodu hlavne fajčením, alkoholom, liekmi užívanými matkou. Túto neodstraniteľnú poruchu možno kompenzovať výchovou, vhodným pracovným zaradením a dohľadom. Rozlišujeme nasledujúce základné stupne:

-ľahká mentálna retardácia - debilita

-stredne ťažká mentálna retardácia - imbecilita

⁹³VÁLKOVÁ, Helena. In Šámal a kol.(ed). *Trestní zákoník I. §1 až 139. Komentář*. 1. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009. 1183 s.

⁹⁴VÁLKOVÁ, Helena. In Šámal a kol.(ed). *Trestní zákoník I. §1 až 139. Komentář*. 1. vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009. 1184 s.

-ťažká mentálna retardácia

-hlboká mentálna retardácia - idiocia

Z hľadiska trestnej nebezpečnosti, sa najvýraznejšie prejavujú svojim delikventným správaním jedinci s ľahkými poruchami.⁹⁵

4. Ťažká asociálna porucha osobnosti

Dôvodom zaradenia tejto poruchy osobnosti, nazývanej v staršej literatúre tiež psychopatia, medzi duševné poruchu v §123, najmä boli výsledky kriminologických výskumov, že najzávažnejšie formy kriminality sú páchané osobami inak duševne zdravými, avšak s výraznými trvalými asociálnymi rysmi osobnosti. Najčastejšími prejavmi tejto poruchy osobnosti sú nedostatok empatie, nerešpektovanie spoločenských noriem, zvyklostí, neschopnosť udržať dlhodobé vzťahy, nepripúšťanie si vlastnej viny, rýchle spustenie agresívneho jednania. Z literatúry vyplýva dosť komplexná a obsiažna charakteristika, preto si myslím, že nebude problematické pri určovaní diagnózy páchatel'a s duševnou poruchou v podobe ťažkej asociálnej poruchy osobnosti.⁹⁶

5. Iná ťažká duševná alebo sexuálna odchýlka

Pod túto kategóriu radíme všetky ostatné poruchy, ktoré nebolo možné zaradiť do predchádzajúcich kategórií. Zaradíme sem:

- druhy neuróz- napr.závažné poruchy jednania v dospievaní vybočujúce z bežných excesov, nutkavé jednanie spočívajúce napr. v nutkavom umývaní rúk, depresívne reakcie so suicidálnymi tendenciami
- sexuálne deviácie- závažné sexuálne poruchy, v dôsledku ktorých je výrazne ovplyvnené voľné a rozumové rozhodovanie jedinca, ktorý potom nie je schopný ovládnuť svoje sexuálne pudy, napr.voyerstvo, pedofília, sedomasochizmus
- druhy závislostí psychickej povahy napr.patologické hráčstvo.⁹⁷

Duševná porucha však musí byť dôvodom neschopnosti páchatel'a rozpoznať protiprávnosť alebo ovládnuť svoje jednanie a musí existovať v dobe spáchania činu, iba za týchto okolností nie je páchatel' za tento čin trestne zodpovedný. Duševná porucha musí byť diagnostikovaná a musí byť zistené aký vzťah mali jej prejavy k trestnému jednaniu, a podľa toho je posudzovaný aj jej právny význam.

⁹⁵ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Praha : Portál, 2000, 85-86 s

⁹⁶PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2. Rozšírené a aktualizované vydanie. Praha : Grada Publishing, a.s., 2004, 80 s.

⁹⁷VÁLKOVÁ, Helena. In Šámal a kol.(ed). *Trestní zákoník I. §1 až 139.Komentář*.1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009. 1182 s.

4.5.2 Schizofrénia a jej vplyv na príčetnosť páchatel'a

Duševná porucha môže mať rôznu podobu. Môže byť vrodená (mentálna retardácia) či získaná (Alzheimerova choroba), môže mať dlhotrvajúci charakter alebo len prechodný (epileptický záchvat). V tejto časti by som chcela venovať pozornosť práve duševnej poruche trvalého rázu, schizofrénii.

Schizofréniu radíme medzi duševné poruchy spôsobené duševnou chorobou - endogénna psychóza s nepreukázanými, avšak s predpokladanými somatickými príčinami. Napriek tomu, že na prvý pohľad sa nemusí zdať, z ich symptomatológie vyplýva, schizofrenici sú potenciálne veľmi nebezpeční.⁹⁸

Schizofrénia je jedno z najzávažnejších psychiatrických ochorení. Postihuje prevažne mladšie osoby, jeho prevalencia sa odhaduje na 0,5-1%.⁹⁹ Symptómy schizofrénie klasifikujeme na negatívne - výraznejší autizmus, ťažké poruchy osobnosti a tiež poruchy jednania, a pozitívne - poruchy myslenia, halucinácie, bludy, výkyvy nálad,¹⁰⁰

Medzinárodná klasifikácia duševných porúch ICD 10 uvádza jednotlivé klinické formy:

Paranoidná schizofrénia

Typické sú blúdne presvedčenia o prenasledovaní, okrádaní, sluchové halucinácie, rozkazujúce hlasy, nálada býva úzkostlivá, zlostná so sklonom k agresii čo môže vyústiť k trestnému činu násilného charakteru.¹⁰¹

Jedná sa o najtypickejšiu formu schizofrénie, preto existuje aj mnoho prípadov zo súdnej praxe.

Zaujal ma prípad, ktorý som sa dozvedela v rámci mojej stáže na Okresnom súde v Trenčíne, týkajúci sa sexuálneho zneužívania, ktorého sa dopúšťal opakovane paranoidný schizofrenik-otec voči svojej 14-ročnej dcére. U páchatel'a bola diagnostikovaná paranoidná schizofrénia, rodina bola oboznámená s diagnózou a podrobil sa aj liečbe, no zjavne neúspešne. Dlhé roky fungovala rodina normálne, až naraz nastal zlom. Otec začal sexuálne obťažovať svoju dcéru, keď sa pokúšala brániť vyhrožoval jej násilím. Dcéra to oznámila svojej matke, pred ktorou však manžel všetko poprel a aj matke sa vyhrážal, že ak ho udá na políciu, dcéru rozdelí na dva kusy a mladšieho syna jej vezme a už ho nikdy neuvidí. Po vyše roku, s tým prestal. Vydrazilo mu to necelé 4 roky. Potom nastal zlom znovu, keď našiel fotku svojej dcéry s jej bývalým priateľom. Opäť dcéru začal sexuálne obťažovať. Svojej matke sa s tým znova

⁹⁸DUFEK, Miroslav. *Soudní psychiatrie*. Praha: Orbis, 1976, 158 s.

⁹⁹RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ, Pavel. *Psychiatrie – minimum pro praxi*. 3. vydanie. Praha: Triton s.r.o, 2003. 81 s.

¹⁰⁰RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ, Pavel. *Psychiatrie – minimum pro praxi*. 3. vydanie. Praha: Triton s.r.o, 2003. 82 s.

¹⁰¹PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie pro právníky*. 1. vydanie. Praha: Karolinum, 1998. 49 s.

zverila a už aj manžel sa jej priznal so svojimi skutkami, no však opäť s vyhrážkou zabitia dcéry i ženy v prípade oznámenia polícii. Manželka napriek tomu, všetko oznámila polícii spolu s výpoveďou dcéry.

Znaleckým posudzovaním bola potvrdená duševná porucha, nebolo však konštatované vymizenie rozpoznávacích alebo ovládacích schopností v jej dôsledku. Preto záver súdu, bolo obvinenie z TČ sexuálneho násillia a vydierania, obvinený sa sám k skutku priznal a požiadaval aj o liečenie svojej duševnej choroby. Jedná sa skôr o výnimočný prípad, pretože páchatelia TČ, ktorý v dôsledku schizofrénie spáchajú protiprávny čin, sú zväčša zbavený trestnej zodpovednosti.

V ďalšom prípade, ktorý by som chcela zmienit', bola u páchatel'a až znalcami diagnostikovaná paranoidná schizofrénie a v jej dôsledku znalci zhodnotili vymizenie rozpoznávacej i ovládacej schopnosti.

V roku 1985 bol trestne stíhaný 28-ročný inžinier pre TČ útoku na verejného činiteľa, prípravu TČ opustenia republiky a pokusu TČ vraždy, pretože v hraničnom pásme vystrelil na príslušníka pohraničnej stráže. Posudzovaný bol od detstva príliš uzatvorený, málo spoločenský, jeho matka uviedla, že nemal priateľov a bol nemožný. Na vysokej škole pocit'oval neznesiteľné bolesti hlavy a brucha, čo podľa neho malo ráz systematického mučenia a príčinou boli elektromagnetické vlny vojenskej organizácie s cieľom vyvolať u neho prejavy lásky. Proti účinkom vln si dával na hlavu železný hrniec, pri učení sa zatváral do skrine vystielajúcu ju staniolom. Pokúsil sa niekoľkokrát o sebevraždu. Z dôvodu „mučenia“ realizoval aj útek do Rakúska, bol však zadržaný a odsúdený k nepodmienenému TOS na 1rok. Vo väznici sa rozhodol, že ďalší útek uskutoční zbraňou. K hraničnému priechodu šiel po železničnej trati, lebo „tam je mnoho výkalov a tak ho policajný psy nenájdu“. Bol zastavený vojenským vozidlom, vystrelil na prvého vojaka, no k zraneniu nedošlo. Pri znaleckom vyšetrení boli nápadné pseudofilozofické úvahy typu: „Podľa novej mravnej schémy, je prvoradá nezradiť boha, tj. socializmus. Prikázanie Nezabiješ, je až piate, preto nič neznamená.“¹⁰²

Pochopiteľne sa znalci vyjadrili, že schopnosti rozpoznávacia i ovládacia sú v dôsledku paranoidnej schizofrénie úplne vytratené.

Hebefrénna schizofrénia

Charakteristická pre adolescentný vek, sprevádzaná hrubým, oplzlým správaním pacienta, nápadným obliekaním, pseudofilozofovaním, neadekvátnou emotivitou. Z forezného

¹⁰²PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2.rozšírené a aktualizované vydanie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. 68s.

hľadiska sú dôležité najmä poruchy správania, postihnutí jedinci môžu byť zneužívaný k disocálnym aktivitám napr.pri futbalových zápasoch, nepokojoch v uliciach.

Katónna schizofrénia

V súčasnosti je veľmi vzácna. Rozlišujeme 2 formy, v produktívnej sa objavuje nekľud, grimasy, ceremoniálnosť, agitovanosť, v neproduktívnej pacient leží, neprijíma potravu, nedodržiava hygienu, nápadný strnulosť, ktorá môže byť prerušená náhlym pohybom.

Títo pacienti sú často páchatelmi nebezpečných, impulzívnych činov, bez predchádzajúceho vyrovania. Existuje prípad, kde takýto schizofrenik sedel nepohnutý v kuchyni, zatiaľ čo jeho mama krájala zeleninu, on náhle vstal, vzal jej nožik a bodol ju. Následne zaujal opäť svoju predchádzajúcu pozíciu a svoje konanie potom vysvetlil, že „ho to len napadlo“.¹⁰³

Simplexná schizofrénia

Prejavuje sa postupným ochladzovaním, prehľbuje sa emočná otupelosť, chorý s nikým nenaväzuje kontakt, stráca záujem o záľuby, povinnosti, citové vzťahy.

Iná schizofrénia

Nazývaná aj cenestopatická schizofrénia(Huberova). Prejavuje sa bizarnými výkladmi problémov, ktoré pacientov sprevádzajú, napríklad bolesti v útrobach sú podľa pacientov spôsobené susedom, ktorý na pacientov vysielal nebezpečné paprsky.¹⁰⁴

Všeobecne sa uvádza, že značnú časť deliktov spáchaných schizofrenikmi tvoria TČ menšieho významu napríklad krádeže, prostitúcia, vyhrážanie. Avšak chorí schizofrenici sa môžu javiť aj agresívne(viz vyššie), ďalším príkladom môže byť pacientka, ktorá trpela pocitmi ovplyvňovania a telesnými problémami v dôsledku pôsobenia lúčov vychádzajúcimi zo susedovho bytu. Vlastnoručne preto vybúrala stenu a sekerou sa snažila napadnúť suseda. Agresívne správanie môže niekedy vystupňovať do schizofrenického raptu - chorí napáda všetkých, ktorý sú v jeho dosahu. Pacient zvyčajne neprejavuje ani pocit viny. Ak by bol takýto jednotlivец ozbrojený môže toto jeho búrlivé správanie vyústiť k masakru.

Spáchaní trestného činu osobou trpiacou týmto vážnym psychotickým ochorením, spravidla povedie k exkulpácii.¹⁰⁵

Obtiažnejšie môže byť posudzovanie TČ, ak v dobe jeho spáchania aj znaleckého vyšetrovania je páchatel v dobrej remisii, tj. dočasného zlepšenia svojho zdravotného stavu. Pre znalecké posudzovanie bude rozhodujúci psychopatologický obraz, zväži sa charakter

¹⁰³PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2.rozšírené a aktualizované vydanie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. 68s.

¹⁰⁴MEČÍŘ, Jan. *Základy soudní psychiatrie pro právníky*. 2. vydanie. Praha: Karolinium, 1996. 25 s.

¹⁰⁵DUFEK, Miroslav. *Soudní psychiatrie*. Praha: Orbis, 1976. 158 s.

a okolnosti TČ, znalec prihliadne tiež k časovému hľadisku remisie a či je daná vďaka trvalému užívaniu liekov alebo bez ich pomoci.¹⁰⁶

Záverom dodávam, že sklony k násilným činom majú predovšetkým schizofrenici, ktorí sa nepodrobujú žiadnej liečbe alebo sa týchto činov dopúšťajú práve v dôsledku vedľajších účinkov liekov. Násilie v dôsledku schizofrénie je najčastejšie smerované voči rodinným príslušníkom a v skutočnosti osoby trpiace touto chorobou majú väčšie sklony k sebapoškodzovaniu. Netreba zabúdať ani na skutočnosť, že sú tiež častými obeťami trestných činov.

¹⁰⁶PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2.rozšírené a aktualizované vydanie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. 69 s.

5. Nepríčetnosť spôsobená návykovou látkou

Množstvo historických prameňov zaznamenáva snahy ľudí nachádzať v prírode a užívať látky zmierňujúce bolesť, umožňujúce liečenie psychických i fyzických zdravotných problémov, pomocou, ktorých človek zabudne na trápenie či určitým spôsobom vylepší niektoré stránky svojho života. Dalo by sa povedať, že niekoľko storočí s nimi ľudská spoločnosť vedela zaobchádzať prevažne k svojmu prospechu, až zhruba v druhej polovici 20st. sa zneužívanie látok stalo problémom celosvetového charakteru.

Závislosť na návykových látkach alkoholového i nealkoholového typu, je spojené nielen so závažnými zdravotnými ťažkosťami, prináša aj ekonomický úpadok a rastúcu kriminalitu.¹⁰⁷

5.1 Návyková látka- pojem

Právnu úpravu návykových látok nachádzame jednak trestnom zákone a tiež v zákone č. 379/2005 Sb., o opatreniach k ochrane pred škodami pôsobenými tabakovými výrobky, alkoholom a inými návykovými látkami, ktorý odkazuje čo sa týka návykových látok na zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkach. Tento zákon poskytuje podstatne užšiu definíciu ako v tr.z., lebo nezaraďuje medzi návykové látky alkohol a tabakové výrobky, iba omamné a psychotropné látky.

V trestnom práve je však treba vychádzať z legálnej definície uvedenej v §130 tr.z.: „*Návykovou látkou se rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.*“

Výčet týchto látok je demonštratívny a z toho dôvodu je táto definícia často predmetom kritiky, pretože nie je dostatočne určitá a vyvolanie návyku nie je pojmovým znakom každej z týchto látok.¹⁰⁸

Alkoholom je chemická zlúčenina, ktorá obvykle vzniká kvasením liehových cukrov. Jedná sa teda o návykovú látku, pre ktoré je rozhodujúce či v konkrétnej užitej látke, ktorá nemusí byť alkoholickým nápojom, je obsiahnutý alkohol a či tento alkohol pôsobil na psychiku konkrétne posudzovanej osoby alebo jeho ovládaciú či rozpoznávaciu schopnosť alebo jeho

¹⁰⁷ ŠTABLOVÁ, Renata. *Kriminologie. Studijné texty*[online]. www.vsrr.cz, [cit.17.02.2012]. Dostupne na <<http://www.vsrr.cz/kestazeni/predmety/kriminologie.pdf>>

¹⁰⁸ JELÍNEK, Jirí a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 163 s.

sociálne správanie.¹⁰⁹ Alkoholickým nápojom sa podľa §2 písm.k zákona č. 379/2005, rozumie liehoviny, pivo a víno a tiež iný nápoj, ktorý obsahuje viac než 0,5 objemového percenta alkoholu.

Omamné látky, sú také u ktorých je nebezpečie chorobného návyku a vzniku psychických zmien, jedná sa napr. o kokaín, heroín, ópium, morfium. Zoznam týchto látok je uvedený v prílohe 1 až 3 z. č. 167/1998 Sb. , o návykových látkach.

Z forenzného hľadiska možno povedať, že k spáchaniu TČ predovšetkým majetkového typu, dochádza najčastejšie na základe vopred naplánovanej situácie, tak aby páchatel' nebol odhalený. Zväčša je plne zachovaná rozpoznávacía a ovládacia schopnosť, individuálne len nepodstatne znížená.¹¹⁰

Psychotropnými látkami sú látky ovplyvňujúce psychiku človeka ako napríklad amfetamin, efedrin a ďalšie uvedené v prílohách 4 až 7 zákona(viz vyššie).

Posudzovanie trestnej činnosti závisí na zistení stupňa závislosti. V ťažších prípadoch sú zväčša ovládacie schopnosti podstatne znížené, môže dôjsť až k úplnému vylúčeniu trestnej zodpovednosti.¹¹¹

Za ostatné látky sú považované látky bežne používané v domácnosti a v priemysle, ako sú riedidlá, čistidlá, farbivá, oleje, náplne do hasiacich prístrojov za podmienky, že sú schopné ovplyvniť psychiku človeka, jeho ovládaciú alebo rozpoznávaciu schopnosť alebo sociálne správanie.¹¹²

Všeobecne bude pritom rozhodujúce či daná látka splní požiadavky legálnej definície v §130 tr.z, nie aký je režim opatrovania alebo nakladania s takýmito látkami.¹¹³

Podľa dôvodovej správy k tr.z., v prípade, že je nepríčetnosť spôsobená návykovou látkou, je nutné rozlišovať otázky:

- schopnosť páchatel'a odolat' návykovým látkam
- otázku miery jeho rozpoznávacej a ovládacej schopnosti v dobe činu.

¹⁰⁹ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Trestní zákoník I. §1 až 139. Komentář*. 1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009, s.1233.

¹¹⁰PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2.rozšírené a aktualizované vydanie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. 60 s.

¹¹¹PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2.rozšírené a aktualizované vydanie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. 63 s.

¹¹²JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 173 s.

¹¹³JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 173 s.

Prvá otázka je rozhodujúca pre posúdenie, či sa páchatel' priviedol do stavu nepríčetnosti zavinené (§360) a druhá, pre posúdenie príčetnosti a páchatel'a a jeho trestnú zodpovednosť podľa §26tr.z.

5.2 Trestné činy spáchané pod vplyvom návykovej látky

Páchanie trestnej činnosti pod vplyvom návykových látok má v súčasnosti stúpajúcu tendenciu. V porovnaní s minulosťou je ich aj získanie a užívanie oveľa dostupnejšie. Najdostupnejší je samozrejme alkohol ako legálna droga, ktorá už patrí medzi bežnú súčasť života ľudí, hlavne medzi mladými. Štatisticky je kriminality páchanej pod vplyvom iných návykových látok menej, naopak stúpajúcu tendenciu majú násilné trestné činy osôb, ktoré si vypili alkohol.

Pri posudzovaní TČ spáchaných pod vplyvom návykovej látky rozlišujeme:

1. duševný stav aký mal páchatel' v dobe pred aplikáciou návykovej látky(môže ísť o príčetnosť, zmenšenú príčetnosť alebo nepríčetnosť)
2. aký vplyv mala návyková látka na príčetnosť páchatel'a:
 - zostal príčetný
 - došlo k zmenšenej príčetnosti
 - došlo k nepríčetnosti.¹¹⁴

Najčastejšie sú prípady, kedy si v príčetnosti páchatel' privodil opilosť alebo iný vplyv návykovej látky a TČ spáchal tiež v stave príčetnom.

Príčetný páchatel' si však ale, môže taktiež privodiť pod vplyvom návykovej látky, stav nepríčetnosti a v tomto stave spáchať TČ. V týchto prípadoch môžu nastať nasledujúce situácie:

- a. **actio libera in causa dolosa** - páchatel' sa „opije na guráž“, úmyselne sa uvedie do stavu nepríčetnosti, aby v ňom spáchal TČ. V tomto stave stráca zábrany a má odvahu čin spáchať. Páchatel' je plne zodpovedný za úmyselný TČ, lebo zodpovednosť sa posudzuje podľa doby, kedy bol príčetný a uvádzal sa do stavu nepríčetnosti.
- b. **actio libera in causa culposa** – páchatel' spácha TČ v nepríčetnosti z nedbalosti a táto nedbalosť spočíva v spáchaní TČ jednaním, ktorým sa uviedol do stavu nepríčetnosti. Napríklad vodič vie, že pôjde šoférovať, napriek tomu sa opije a neopatrnou jazdou spôsobí smrť inej osoby. Páchatel' je plne zodpovedný za TČ z nedbalosti.

¹¹⁴JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 192 s.

- c. **TČ opilstva podľa §360 tr.z.** – páchatel' sa požitím alebo aplikáciou návykovej látky privedie, byť aj z nedbalosti, do stavu nepříčetnosti, v ktorom sa dopustí jednaní, ktoré ma inak znaky TČ.¹¹⁵ Bližšie pojednám o tomto TČ v nasledujúcej kapitole 5.3.

5.3 TČ opilstva

Zákonodarca koncepciou „rauchdeliktu“ prijatou aj v zahraničí(napr.Slovensko, Nemecko, Rakúsko) zhmotnil nutnosť potrestať páchatel'a za čin, ktorý by bez existencie tohto ustanovenia zostal beztrestným, ale tiež nutnosť prihliadnuť k stavu nepříčetnosti osoby, aspoň čo sa týka trestnej zodpovednosti, pretože ak by mal byť páchatel' plne trestne zodpovedný, bolo by to v rozpore zo zásadou zodpovednosti za zavinenie.¹¹⁶

Podľa nového trestného zákonníku účinného od 1.1.2010, je TČ opilstva zaradený medzi trestné činy proti poriadku vecí verejných, diel šiesty- § 360 odst.1: *„Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť z nedbalosti, do stavu nepříčetnosti, v němž se dopustí činu jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody na tři až deset let, dopustí-li se však činu, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán tímto trestem mírnějším.“*

Odst.2.: *„Ustanovení odstavce 1 se nepoužije, jakož i §26 se neužije, přivedl-li se pachatel do stavu nepříčetnosti v úmyslu spáchat trestný čin, nebo spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že sa přivedl do stavu nepříčetnosti.“*

Toto ustanovenie bolo prevzaté z predchádzajúceho ustanovenia § 201a trestného zákona č.140/1961, ktoré bolo zavedené novelou prevedenou zákonom č.557/1991. Formulácia ustanovenia TČ opilstva, vrátane názvu, bola ovplyvnená §186 tr.z. z roku 1950.¹¹⁷

Jedná sa tak o samostatnú skutkovú podstatu, ktorá dopadá na situácie, kedy sa páchatel' zavinené privedie do stavu nepříčetnosti, v ktorom čin, ktorý by bol inak TČ.

Objektom TČ opilstva je verejný poriadok a ochrana spoločnosti pred nebezpečím plynúcim z opojenia osôb. Z hľadiska teórie hovoríme o tzv. abstraktne ohrožovacom TČ. Sekundárnym objektom je ten konkrétny záujem, ktorý bol porušený alebo ohrozený jednaním páchatel'a učeným v stave nepříčetnosti.¹¹⁸

Jednanie spočíva jednak v:

- uvedení sa do stavu nepříčetnosti požitím alebo aplikáciou návykovej látky(viz vyššie) a

¹¹⁵JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 194 s.

¹¹⁶KUCHTA, Jozef a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část.1.vydanie.* Praha: C.H.Beck, 2009, 497-499 s.

¹¹⁷LANGNER, Petr. Trestný čin opilství(1.část). *Bulletin advokacie*, 2005, č.2, s. 56.

¹¹⁸JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2.vydanie.* Praha : Linde, 2010. 804 s.

- jednanie v stave nepričetnosti- spáchanie tzv.kvazideliktu.¹¹⁹

Nestačí uvedenie sa do stavu zmenšenej pričetnosti, v pochybnostiach sa použije zásada in dubio pro reo, podľa ktorej volíme variantu pre páchatel'a priaznivejšiu a tou je, že sa nachádza v stave nepričetnosti a teda sa použije §360tr.z.¹²⁰ Nové znení správne vypúšťa možnosť privodiť si stav nepričetnosti, byť i z nedbalosti, inak než pozitím alebo aplikáciou návykovej látky. Pozitím sa rozumie príjem návykovej látky ústami, aplikáciou akýkoľvek iný použitý spôsob prijmu, hlavne vdychovanie, injekčná aplikácia, nanosenie na sliznicu. Nevyhnutným predpokladom pre posúdenie otázky, či páchatel' jednal za podmienok § 360, je objektívne zistenie výšky hladiny alkoholu v jeho krvi, ktoré spadá do oboru súdneho lekárstva.¹²¹ V súvislosti s návykovými látkami odlišnými od alkoholu by som uviedla nasledujúci judikát, sp.zn. 8 tdo 449/2010 : „*Jestliže pachatel řídil motorové vozidlo pod vlivem jiné návykové látky než alkoholu, musí být zjištěno nejen, o jakou návykovou látku a jaké její množství se jedná, ale též míra ovlivnění řidiče touto látkou. Pouhé zjištění, že řidič motorového vozidla byl v době řízení pod vlivem jiné návykové látky než alkoholu, samo o sobě nepostačuje pro závěr, že v důsledku toho byl ve stavu vylučujícím způsobilost k výkonu této činnosti ve smyslu § 201 odst. 1 tr. zák.(teraz vid §274 tr.z.) o trestném činu ohrožení pod vlivem návykové látky.*

Nelze-li stanovit druh, množství a míru ovlivnění takovou návykovou látkou v době řízení motorového vozidla jinak, zpravidla se nebude možno obejít bez odborného vyjádření či přibrání znalce toxikologa, přičemž jejich zpracovatelé podle výsledků odběru krve, popř. moči, stanoví druh a množství návykové látky v době řízení motorového vozidla. Na základě poznatků o množství a druhu návykové látky, eventuálně její koncentraci, době, po kterou ji měl pachatel v těle, zjištěných reakcích a jednám pachatele znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, určí, zda a jak byl pachatel ovlivněn návykovou látkou v době řízení.“

Samotné zavinené uvedenie sa do stavu nepričetnosti nestačí, vyžaduje sa, aby sa páchatel' v tomto stave dopustil jednania, ktoré má inak znaky TČ tzv.kvazidelikt. Kvazideliktom rozumieme, že nemá všetky znaky TČ, chýba tu pričetnosť páchatel'a a zavinenie. Kvazideliktom môže byť ktorýkoľvek TČ, taktiež aj pokus alebo účasť, príprava neprichádza v úvahu, lebo tu nebýva rozvinutá objektívna stránka.¹²²

¹¹⁹LANGNER, Petr. Trestný čin opilství(1.část). *Bulletin advokacie*, 2005, č.2, s. 57.

¹²⁰NOVOTNÝ, Oto, VOKOUN, Rudolf, ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestné právo hmotné. Zvláštné část. 6.vydanie.* Praha: Wolters Kluwer,a.s.,2010, 472 s.

¹²¹ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Trestní zákoník II.§140 až 421.Komentář.*1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2010, s. 3046.

¹²²JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 806 s.

Páchateľom TČ opilstva môže byť ktokoľvek, vyžaduje sa ovšem, aby páchatateľom bol len ten, kto sám svojím jednaním učiní to, čo vyžaduje objektívna stránka skutkovej podstaty, jedná sa totiž o vlastnoručný delikt. Zvláštnosťou týchto deliktov je, že u nich nie je možné nepriame páchatateľstvo ani spolupáchateľstvo. Je však možné nepriame páchatateľstvo u iných TČ tým, že niekto využije nepríčetnej osoby ako „živého nástroja“.¹²³

U subjektívnej stránky sa vyžaduje úmysel alebo nedbalosť, ako to vyplýva z dikcie zákona, „byť i z nedbalosti“. Zavinenie sa vzťahuje len k jednaniu, ktorým sa páchatateľ uviedol do stavu nepríčetnosti.¹²⁴

Čo sa týka odstavca 2 §360, kde sú upravené prípady *actio libera in causa dolosa a culposa*, je vo vzťahu špeciality k 1 odstavcu, a teda TČ opilstva je subsidiárny voči týmto prípadom. V týchto prípadoch je páchatateľ plne trestne zodpovedný.

Na záver tejto kapitoly by som sa zmienili o niekoľkých problematických aspektoch TČ opilstva.

Najproblematickejšia časť konštrukcie tohto TČ sa javí súčasná tvrdosť sankcie za tento TČ. Náš nový trestný zákonník zjavne popiera zmysel postihu zavineného privedenia sa do nepríčetnosti, pretože má príliš vysokú sankciu, závislou na sankcii za čin inak trestný tzv. kvazidelikt (pokiaľ je u TČ, ktorý je v zmysle §360 považovaný za čin inak trestný sadzba miernejšia, bude potrestaný podľa miernejšieho trestu, ak je u tohto činu prísnejšia sadzba, použije sa sadzba podľa §360) a to vrátane všetkých dôsledkov – napríklad ukládanie niektorých druhov trestov, (ne)možnosť odklonu, (ne)možnosť vydať trestný príkaz.¹²⁵ Táto právna úprava tak vychádza zo zodpovednosti za výsledok, ktorý páchatateľ spôsobil v stave nepríčetnosti, strácajú sa akékoľvek výhody zvláštnej konštrukcie TČ opilstva. Jednanie tak s ohľadom na sankciu môže byť prečinom, zločinom, dokonca i zvlášť závažným zločinom. Kritizovaný nedostatok prílišnej tvrdosti zákona tak nebol odstránený ani novou úpravou, ba naopak. Takto uložený vysoký trest nemôže pôsobiť preventívne, ale chápem ho skôr ako odplatu za protiprávnosť učenú v nepríčetnosti.

Poňatiu TČ opilstva ako abstraktne ohrozovacieho, väčšinou považované za najvhodnejšie, by taktiež zodpovedala miernejšia sankcia. Sankcie pre nepríčetných páchatateľov bližšie rozoberám v kapitole 7.

Osobne si myslím, že by v nasledujúcich právnych úpravách mal zákonodarca klásť dôraz na podstatu obsahu jednania TČ opilstva, tak, aby „kvazidelikt“ nebol určujúci napr. pri uložení

¹²³LANGNER, Petr. Trestný čin opilství (I. část). *Bulletin advokacie*, 2005, č. 2, s. 58.

¹²⁴TERYNGEL, Jiří. Návrat k „Rauchdeliktu“. *Justičná revue*, 1992, č. 3, s. 29.

¹²⁵JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 466 s.

trestnej sadzby, nutnej obhajoby §36/3 tr.poriadku a iných aspektoch, ale aby bol „len“ podmienkou pre trestnú zodpovednosť či beztrestnosť páchatel'a. Zníženie trestnej sadzby je preto veľmi žiaduce, pretože to spôsobuje len značné komplikácie v trestnom konaní.

Taktiež označenie činu ako opilstvo nebolo práve najlepšia voľba, keďže pojem návykovej látky je podstatne širší, neobmedzuje sa len na alkohol. Hodilo sa by možno označenie „*porušenie chráneného záujmu v nepričetnosti pod vplyvom návykovej látky*“. Aj keď na druhú stranu, by tento názov možno ešte viac zvýraznil odlišné definovanie pojmu „návyková látka“ v rôznych právnych predpisoch(vid' vyššie) a zmiatol by tak laickú verejnosť.

Za úvahu teda stojí či by nebolo vhodné jednotne upraviť obsah návykovej látky v právnych predpisoch s ohľadom na komplexnosť právneho poriadku alebo premenovať názov „návyková látka“, ktorý je taktiež predmetom kritiky napríklad na „látky ovplyvňujúce psychiku a schopnosti človeka“, čo by už nebudilo dojem, že každá z nich vyvoláva zlozvyk návyku. Ale čo sa týka kritiky demonštratívneho výčtu v tr.z., myslím, že s ohľadom na celkový svetový rozvoj, kde možno v budúcnosti ešte určite očakávať výrobou, pretváraním či kombináciou prírodných, technických látok vznik nových látok ovplyvňujúcich negatívne psychiku človeka, by bol podľa mňa taxatívny výčet skôr zväzujúci, neflexibilný.

6. Znalecké posudzovanie duševného stavu obvineného

V tejto kapitole by som chcela vyjadriť význam znaleckého dôkazu v oblasti vyšetrovania duševného stavu obvineného, postup znalca pri vyšetrovaní i niektoré diskutabilné aspekty vyžadovania znaleckých posudkov.

Znalecký posudok je jedným z dôkazných prostriedkov. Trestný poriadok(d'alej tr.p.) stanoví v §105, pribranie znalca, ak na objasnenie skutočností dôležitých pre trestné konanie(d'alej tr.konanie) nepostačuje, pre zložitosť otázky, odborné vyjadrenie.

Znalec je osoba rozdielna od procesných strán a orgánov činných v tr.konaní(d'alej OČTK), osoba so špeciálnymi vedomosťami v určitom obore, ktorú OČTK priberá opatrením k objasneniu skutočností vyžadujúcich odborné posúdenie.¹²⁶ Zákon č.36/1967, o znalcoch a tlmočníkoch(d'alej ZZT) stanoví, že znaleckú činnosť vykonávajú znalci zapísaní do zoznamu znalcov a tiež ústavy, vysoké školy, vedecké inštitúcie. Znalec vykonáva činnosť osobne, prípadne za pomoci konzultanta, zodpovedá však za správnosť celého posudku.

K prevedenie znaleckému úkonu sa znalec predvoláva, jeho dostavenie sa môže byť vynucované poriadkovou pokutou, nie však predvedením. Znalec musí byť poučený o význame znaleckého posudku, následkoch krivej výpovedi a vedome nepravdivého posudku. Význam činnosti znalca je podtrhnutá tiež zákonnou úpravou, hlavne zákonom o znalcoch a tlmočníkoch, vyhláškou č.37/1967 a samozrejme trestným poriadkom. Znalec posudzuje vec z odborných znalostí, nemá právo hodnotiť dôkazy, ani sa vyjadrovať o príčetnosti obvineného.¹²⁷ OČTK si musia byť vedomí tejto skutočnosti pri zadávaní otázok znalcom. Úloha znalca má byť obmedzená na objasnenie skutočností, ku ktorým je treba odborných znalostí, nespadá sem preto úloha obstarat' dôkazné prostriedky pre tr.konanie(R 45/67).

6.1 Vyšetrenie duševného stavu obvineného

Vyšetrenie duševného stavu je druh obhliadky v zmysle §113tr.p. Možnosť dokazovania formou znaleckého skúmania duševného stavu dáva §116tr.p.: „*Je-li třeba vyšetřit duševní stav obviněného, přibere se k tomu vždy znalec z oboru psychiatrie.*“ Obligatorne musí byť pribraný znalec, pokiaľ sa jedná o vyšetrenie duševného stavu obvineného a prehliadku a pitvu mŕtveho. V pochybnosti o príčetnosti páchatel'a, nepostačuje

¹²⁶CINGR, Petr. Správny výber znalcov, vymezení ukolů a formulace otázek ke spracování některých druhů znaleckých posudků. *Kriminalistický sborník*, 1997, č.9, s. 331.

¹²⁷JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 2.vydanie. Praha : Linde, 2010. 402-403 s.

lekárske potvrdenie alebo odborné vyjadrenie, je vždy nutné pribrať znalca z oboru psychiatrie(R 24/76). Za znalca z oboru psychiatrie je možné pribrať len lekára psychiatra, ktorý získal vysokoškolské vzdelanie s špecializáciou v obore psychiatria.¹²⁸

Je treba poznamenať zmeny uskutočnené novelou z roku 2001 na základe ktorej sa znalec priberá opatrením(predtým uznesením) a obligatórne pribranie 2 znalcov prípadu vyšetrenia duševného stavu bolo zrušené.¹²⁹Z dikcie zákona „znalec z oboru...“vyplýva, že postačí 1 znalec. Pokiaľ ide o objasnenie zvlášť dôležitých skutočností, prehliadku a pitvu mŕtvoly, vyšetrenie duševného stavu mladistvého(viz kapitola 4.4) je treba znalcov dvoch.¹³⁰

Znalecká činnosť má 2 úseky: príprava a vypracovanie posudku. Príprava spočíva v zoznámení sa s úlohou a potrebným materiálom. Potom znalec- psychiater pristupuje k vlastnému posudku, tj. úsudok o skutočnostiach, k ich objasneniu bol povolaný, na podklade odborných znalostí. Znalecký posudok sa podľa vyhlášky skladá z :

- nálezu- popis skúmaného materiálu, skutočností ku ktorým prihliadal
- posudku- otázky a odpovede obvineného na ne
- znaleckej doložky- oznamenie zoznamu v ktorom je znalec zapísaný, a jeho oboru.¹³¹

Obsah posudku tvorí: výpis zo spisu, vlastné vyšetrenie, súhrn, rozbor a záver. Osobne si myslím, že najzaujímavejšou časťou je vlastné vyšetrenie obvineného, preto aspoň stručne načrtnem schému tejto časti. Psychiater si hneď od príchodu vyšetřovaného všíma spôsob jeho správania, chôdze, štýl reči a koordinuje jeho prejav na otázky, ktoré má preňho pripravené, a to predovšetkým ohľadne rodinnej anamnézy, detstva, školského veku, zamestnania, pohlavného života, záľub, choroby a trestnej činnosti. V rámci dotazov k trestnej činnosti sa detailne rozoberajú dôvody jeho činu, príprava, postoj k poškodenému, emočný stav pred činom a v súvislosti s ním. Táto časť nesmie byť skreslená zásahmi znalca, odpovede musí vyšetřovaný formulovať sám.

Znalec sa musí odpútať od vzťahu lekár-pacient, vyšetřovanému nemá pomáhať, samozrejme mu ani škodiť, ale zaujať voči nemu objektívny postoj, bez odsudzujúceho či chápaného prístupu.¹³²

¹²⁸CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepřičetný pachatel (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 53 s.

¹²⁹JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 649 s.

¹³⁰JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2.vydanie. Praha : Linde, 2010. 396 s.

¹³¹CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepřičetný pachatel (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 56 s.

Súčasná právna úprava pripúšťa skúmanie duševného stavu až u „obvineného“, teda osoby voči ktorej už bolo zahájené trestné stíhanie podľa §160tr.p. Otázku nepríčetnosti tak v podstate nie je možné riešiť u osoby podozrivej zo spáchania TČ. V návaznosti na ustanovenie §160 tr.p.,na základe ktorého policajný orgán zahájí trestné stíhanie, ak sú preverené skutočnosti, že bol spáchaný TČ a kto ho spáchal, je otázkou či je zahájenie zákonné, keď už v tomto štádiu má OČTK pochybnosti o príčetnosti páchatel'a v dobe spáchania TČ. Právna úprava však iný postup neumožňuje. Na základe znaleckého posudku, potom neúčelne štátny zastupca pre nepríčetnosť páchatel'a rozhodne o zastavení tr.stíhania podľa §172/1 pis.e.¹³³ Súhlasím si názorom, že takýto postup je minimálne v rozpore so zásadou primeranosti vyjadrenou v §2/4tr.p. na základe ktorej majú OČTK povinnosť prejednávať veci čo najrýchlejšie a s plným šetrením práv a slobôd uvedených v Listine základných práv a slobôd(d'alej Listina) a medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a slobodách, zásah do týchto práv je možný len na základe zákona, v nevyhnutnej miere pre zistenie účelu tr.konania.

OČTK by mali dôvodnú pochybnosť o príčetnosti páchatel'a zohľadňovať pri naplňovaní podmienok § 160tr.p.Taktiež si myslím, že by bolo vhodné, aby sa umožnilo OČTK uložiť znalcovi posúdenie duševného stavu pred zahájením tr.stíhania, čo by sa mohlo uskutočniť napr.novelizáciou § 116tr.p., kde by slovo „obvineného“, bolo nahradené „osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie“. Umožnilo by to kvalifikovane rozhodnúť o zahájení tr.stíhania a jednak by došlo k časovému i vecnému šetreniu práv duševne chorých osôb.

Na druhú stranu stojí za úvahu, či by nedochádzalo až k „úzkostlivému“ vyžadovaniu znaleckých posudkov pre posúdenie duševného stavu a tým i k predlžovaniu samotného procesu ohľadom zahájenia trestného stíhania.

¹³²ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo*. 1. vydanie. Praha: státní pedagogické nakladatelství, 1989. 28-30 s.

¹³³BAŠNÝ, Adam. K možnosti vyšetření duševného stavu pachatele před zahájením trestního stíhání. *Trestně-právna revue*, 2004, č.12, s. 345-347.

7. Sankcie ukladané nepričtetnému a zmenšene pričtetnému páchatel'ovi

Trestne právne sankcie ako reakcie štátu za spáchaný TČ predstavujú podľa platnej právnej úpravy tresty a ochranné opatrenia. Z uvedeného vyplýva, že trestný zákon vychádza z koncepcie dualizmu trestných sankcií.¹³⁴ Ich vzájomný vzťah spočíva na možnosti súdu uložiť trest i ochranné opatrenie vedľa seba, samostatne alebo nahradiť tresty ochrannými opatreniami.

Obdobne je dualizmus sankcií zakotvený v §15 z.o trestnej zodpovednosti PO, no logicky s ohľadom na povahu PO je možné uloženie len určitých trestov ako napr. zrušenie PO, zákaz prijímania dotácií a subvencií, a ochranné opatrenie je možné len zabranie veci alebo inej majetkovej hodnoty.

V oblasti trestania mladistvých a detí, ZSM zakotvuje princíp monizmu trestne právnych sankcií, spočívajúcich na systéme opatrení za spáchaný protiprávny čin.¹³⁵

Na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy, v novom trestnom zákonníku nie je výslovne vyjadrený účel trestu, namiesto toho existuje úprava obecných zásad trestania, vychádzajúc z princípov demokratického štátu. Tieto zásady sú formulované jednak obecné pre všetky sankcie, jednak zvlášť pre tresty a pre ochranné opatrenia.

Predovšetkým ide o tieto zásady:

zásada zákonnosti- možnosť ukladať trestné sankcie len na základe zákona

zásada primeranosti- adekvátnosť sankcie za spáchaný trestný čin

zásada individualizácie použitých sankcií- súd pri ukladaní druhu i výmery sankcie musí prihliadať k závažnosti TČ a tiež k primeranej satisfakcii poškodených

zásada personality sankcie- postihnutie zásadne len páchatel'a TČ

zásada nezlučiteľnosti určitých sankcií u toho istého páchatel'a- nemožno ukladať vecne zhodné sankcie u tohto istého páchatel'a

zásada humanity- pokiaľ postačí k dosiahnutiu účelu sankcie uloženie miernejšej sankcie, nemá byť ukladaná intenzívnejšia sankcia, zákaz ukladania krutej a a neprimeranej sankcie.¹³⁶

¹³⁴JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 58 s.

¹³⁵JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 394 s.

¹³⁶JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 351-352 s.

7.1 Tresty

Trestom možno chápať prostriedok štátneho donútenia, ktorý môžu uložiť výhradne súdy, výlučne páchatel'ovi TČ k ochrane záujmov chránených trestným zákonom a trestom je spôsobená ujma na slobode, majetkových a iných právach páchatel'a.¹³⁷

7.1.1 Nepříčetný páchatel'

Nepříčetný páchatel', ktorý spáchal čin inak trestný, nie je trestne zodpovedný, preto sa mu nebudú uložené ani žiadne tresty. V úvahu prichádza uloženie trestu nepříčetnému páchatel'ovi iba v prípadoch tzv. *actio libera in causa*, či už v dolóznej alebo kulpóznej forme, kde je páchatel' plne trestne zodpovedný za TČ a v prípade TČ opilstva §360tr.z, zákon stanoví TOS na 3-10 rokov. Ak by zákon ukladal za čin inak trestný, ktorého sa dopustil páchatel', trest miernejší, uplatní sa tento miernejší trest.

7.1.2 Zmenšene príčetný páchatel'

Zmenšená príčetnosť vytvára zvláštnu situáciu, kedy nie je vždy možné voči páchatel'ovi postupovať spôsobom, ktorý by bol obvykle účinný. To sa prejavuje predovšetkým z hľadiska sankcií.

Pri spáchaní TČ v takomto stave rozlišujeme dôsledky:

Obligatórne:

- §40/1 tr.z. stanoví, že si ak páchatel' stav zmenšenej príčetnosti neprivodil ani z nedbalosti, návykovou látkou, súd k tomu prihliadne pri druhu a výmere trestu. Pri stanovení trestu teda súd prípadne uloží páchatel'ovi iný druh trestu, než ktorý by pripadal v úvahu, keby nešlo o zmenšene príčetného páchatel'a. Prihliadne pritom napr. k možnostiam jeho resocializácie, ochrany spoločnosti. Z rovnakých hľadísk bude stanovovať výmeru trestu, pričom nemusí ísť nutne o trest miernejší.¹³⁸

Fakultatívne:

- zníženie trestu odňatia slobody pod dolnú hranicu trestnej sadzby podľa §40/2 tr.z. za súčasného uloženia ochranného liečenia §99tr.z. s ohľadom na zdravotný stav páchatel'a. Pri znížení trestu není súd viazaný §58/3tr.z., tzn. ak pri spáchaní TČ jeho dolná hranica TOS činí aspoň 12 rokov, môže byť TOS uložený aj pod 5 rokov.

¹³⁷JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2.* vydanie. Praha : Linde, 2010. 348-350 s.

¹³⁸CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepříčetný pachatel (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepříčetnosti – srovnávací studie)*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 76-77 s.

- mimoriadne zníženie TOS §58/1tr.z. pod dolnú hranicu vzhľadom k okolnostiam prípadu alebo pomerom páchatel'a pokiaľ by použitie zákonnej trestnej sadzby bolo pre páchatel'a neprimerane prísne a nápravy možno dosiahnuť i trestom kratšieho trvania. V týchto prípadoch je však súd, na rozdiel od predchádzajúceho prípadu, viazaný §58/3tr.z.
- uloženie ochranného liečenia za čin spáchaný v stave vyvolanom duševnou poruchou podľa §99/2 tr.z.
- upustenie od potrestania za súčasného uloženia ochranného liečenia §47/1 alebo zabezpečovacej detencie §47/2 tr.z, ak zaistí nápravu lepšie než trest.¹³⁹

Všetky tieto dôsledky, s výnimkou upustenie od potrestania za súčasného uloženia zabezpečovacej detencie, trestný zákonník vylučuje, ak si páchatel' privodil stav zmenšenej pričetnosti zavinene vplyvom návykovej látky, pričom na forme zavinenia nezáleží. Títo páchatelia nespadajú ani pod ustanovenie §360 TČ opilstva, pretože ako som už uviedla vyššie, u tohto TČ zmenšená pričetnosť nestačí. Preto trestanie takýchto osôb je rovnaké ako u plne pričetných osôb. Prípadne prichádza v úvahu použitie ustanovení o mimoriadnom znížení TOS podľa §58 tr.z.¹⁴⁰

Z vyššie uvedeného nám vyplýva, že platná právna úprava poskytuje celkom široký priestor pre stanovenie sankcií zmenšene pričetnému páchatel'ovi.

Určité úskalia súčasnej úpravy, však uvádza Repík. Poukazuje na systém sankcií, ktorý je zároveň alternatívny(§47), kumulatívny(§40/2) a obsahuje aj klasické riešenie v § 40/1 tr.z. Tento diferencovaný systém nezaručuje adekvátnosť spoločenskej reakcie na TČ spáchaný zmenšene pričetným, pretože je súčasne založený na prísnom diferencovaní trestu a ochranného liečenia, účelnejšie by bolo, aby na páchatel'a pôsobili trest i liečenie naraz. Kumulatívny systém uvedený v §40/2 je však podľa autora zastaralý a nevhodný, a poukazuje, že vystačiť by sme si mali s alternatívnym systémom.¹⁴¹

Musím však podotknúť, že s týmto názorom z časti nesúhlasím. Myslím, že je účelné, aby bol v odôvodnených prípadoch uložený jak trest i ochranné opatrenie kumulatívne, a to predovšetkým z dôvodu že, ak by bolo umožnené len ukladanie alternatívne, bolo by veľmi obtiažne pre sudcu určiť akú sankciu zvoliť, keďže si myslím, že veľa prípadov resp.zmenšene pričetných páchatel'ov vyžaduje uloženie oboch. Ak súd by uložil len ochranné

¹³⁹ŠÁMAL, Pavel a kol. In ŠÁMAL, Pavel a kol.(ed). *Trestní zákoník I. §1 až 139. Komentář*. 1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 312.

¹⁴⁰CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepřičetný pachatel (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 79 s.

¹⁴¹REPIK, B. K niektorých problémom trestných sankcií pri rekodifikácii trestného práva hmotného. *Právo a zákonnosť*, 1991, č. 2. s 90-91.

liečenie napr.ambulantnou formou páchatel'ovi u ktorého by to nebolo dostačujúce, nebude tak nezaistená bezpečnosť spoločnosti , ale tiež dostatočné varovanie ostatých pred páchaním trestnej činnosti. No však naozaj by bolo možno vhodnejšie, aby kumulácia trestu a ochranného liečenia, bola zaistená naraz, keďže v súčasnosti ochranné opatrenie zvyčajne nasleduje až po vykonaní trestu, ako určité doplnenie skráteného trestu.

7.2 Ochranné opatrenia

Z hľadiska sankcionovania nepričetných a zmenšene pričetných páchatel'ov, je práve ukladanie ochranných opatrení významné, pretože na rozdiel od trestu je ochranné opatrenie možno uložiť aj za čin inak trestný a teda je možné ich uložiť nielen osobám trestne zodpovedným, ale i pre nepričetnosť trestne nezodpovedným. Rozdiel spočíva aj v nevyjadrení negatívneho hodnotenia osoby páchatel'a, pôsobení opatrenia, lebo ujma opatrením spôsobená nie je jeho hlavným účinkom, ale len sprievodným javom a v špeciálnej prevencii opatrení.¹⁴²

Podľa súčasnej právnej úpravy v ustanovení §98/1tr.z. rozlišujeme 4 druhy ochranných opatrení: „*Ochrannými opatreniami jsou ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova.*“

Ochranné liečenie predstavuje najčastejšie využívanú formu opatrenia. Zmyslom ochranného liečenia je terapeutické pôsobenie na osoby, ktoré sa dopustili TČ či činu inak trestného a tiež aj zaistiť ochranu spoločnosti pre týmito osobami.

Ochranné liečenie osobe, ktorá nie je pre nepričetnosť trestne zodpovedná sa obligatorne ukladá, ak sa jedná o páchatel'a činu inak trestného a zároveň jeho pobyt na slobode je nebezpečný. Nebezpečnosť sa bude posudzovať podľa doby, kedy sa o ochrannom liečení rozhoduje a znamená to, že vyvoláva naliehavú obavu, že bez liečenia bude svojimi činmi bude ohrozovať alebo porušovať zákonom chránené záujmy.¹⁴³

U páchatel'a, ktorý spáchal TČ v stave zmenšenej pričetnosti sa ochranné liečenie ukladá tiež obligatórne v 2 prípadoch podľa §40/2 a §47/1(viz vyššie).

Ochranné liečenie sa vykonáva buď v ústavnej alebo ambulantnej forme, o spôsobe by sa mal vyjadriť znalec vo svojom posudku ohľadne duševného stavu páchatel'a a trvá tak dlho ako to

¹⁴²JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 423 s.

¹⁴³CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepříčetný pachatel (aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepříčetnosti – srovnávací studie).* Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 79 s.

vyžaduje jeho účel, maximálne však 2 roky. O prepustení z liečenia rozhoduje súd, za základe odbornej lekárskej správy.¹⁴⁴

Zabezpečovacia detencia ako ďalší druh ochranného opatrenia bola zavedená do českého trestného práva až od 1.1.2009, z dôvodu neefektivity ochranného liečenia u extrémne nebezpečných jedincov. Zabezpečovacia detencia sa vykonáva v ústavoch, ktoré zriaďuje Väzenská služba, čo by malo byť dostatočnou zárukou bezpečnosti ošetrojúceho personálu a zabránenia útekem.

Nepříčetnému páchatelovi sa obligatórne uloží, ak jeho čin by inak naplňal znaky zločinu, jeho pobyt je na slobode nebezpečný a tiež zmenšene príčetnému páchatelovi v zmysle §47/2tr.z(viz vyššie) ktorý spáchal zločin, a u oboch nemožno očakávať, že by ochranné liečenie s prihliadnutím k povahe duševnej poruchy a možnostiam pôsobenia na páchatel'a viedlo k dostatočnej ochrane spoločnosti. Týmto je vyjadrená subsidiarita zabezpečovacej detencie voči ochrannému liečeniu.¹⁴⁵

Novelizáciou trestného zákonníku účinnou od 1.1.2012 sa rozšíril okruh nepříčetných osôb, ktorým je možno ukladať za splnení podmienok, zabezpečovaciú detenciu na všetkých páchatel'ov zločinov, predtým sa ukladal len za zvlášť závažný zločin. V tomto smere si myslím, že ide o zmenu pozitívnu, pretože aj jedinci ktorý sa dopustili len „zločinu“ môžu byť veľmi nebezpečný a iné prostriedky nemusia byť dostačujúce na ochranu spoločnosti.

Ochranné opatrenie odobrania veci alebo inej majetkovej hodnoty je všeobecne fakultatívnej povahy, zákon stanoví obligatórne uloženie tohto opatrenia iba v ustanovení §101/3: Drží-li pachatel nebo jiná osoba v rozporu s jiným právním předpisem věc nebo jinou majetkovou hodnotu uvedenou v odstavci 1 nebo 2, ve vztahu k níž je možno uložit zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, uloží mu soud vždy toto ochranné opatření.“ Iným právnym predpisom môže byť napr. zákon zbraniach č.119/2002.

Vo vzťahu k trestu prepadnutia veci je vyjadrená v §101/1 subsidiarita slovami, „*nebyl-li uložen trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty*“.

Ochranná výchova je špecifické ochranné opatrenie tým, že sa vzťahuje výlučne k mladistvému a osobám mladším 15 rokov, logicky z tohto dôvodu jej právna úprava je iba v ZSM.

Je vhodné poznamenať, že ochranná výchova sa ukladá pokiaľ nepostačuje uloženie výchovných opatrení. Súd pre mládež uloží toto opatrenie podľa §22 ZSM, pokiaľ

¹⁴⁴JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 131 s.

¹⁴⁵JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2. vydanie. Praha : Linde, 2010. 431 s.

o mladistvého nie je náležite postarané a nedostatok riadnej výchovy nie je možné odstrániť v jeho vlastnej rodine, príp. rodine v ktorej žije, doterajšia výchova mladistvého bola zanedbaná alebo prostredie v ktorom žije, neposkytuje záruku jeho náležitej výchovy.

Ďalšou podmienkou je uznanie mladistvého vinným za previnenie, ukladá sa buď vedľa trestného opatrenia alebo namiesto neho.¹⁴⁶

Výkon výchovy prebieha v diagnostických ústavoch, detských domovoch, detských domovoch, detských domovoch so školou a výchovné ústavy. Právna úprava výkonu je zakotvená v zákone č. 109/2002 Sb., výkonu ústavnej výchovy alebo ochrannej výchovy v školských zariadeniach a preventívne výchovnej starostlivosti v školských zariadeniach a o zmene ďalších zákonov. Trvanie ochrannej výchovy je viazané účelom opatrenia, maximálne však trvá do 18. roku mladistvého, príp. 19 roku, ak to vyžaduje záujem mladistvého.¹⁴⁷

Mladistvému je možné uložiť aj ostatné opatrenia podľa obecnej úpravy s prihliadnutím však k duševnému, mravnému a sociálnemu vývoju mladistvého v zmysle §21ZSM.

České trestné právo je z hľadiska účelu a funkcie trestania založené na teórii spájajúcej teóriu eliminačnú- ochrana spoločnosti pred páchatelom, rehabilitačnú- náprava a výchova páchatel'a k tomu, aby viedol riadny život, a teóriu preventívnu- generálna prevencia na ostatných členov spoločnosti.¹⁴⁸ No však na plnenie týchto funkcií sa trestné právo nemôže spoliehať len tresty a preto nepochybný význam ochranných opatrení spočíva v napomáhaní komplexného naplňovaní hlavnej funkcie trestného práva tj. ochrana pred kriminalitou, pretože samotné tresty nevyhovujú požiadavkám spoločnosti na liečenie duševne chorých, výchovu mladistvých či zneškodnenie vecí súvisiacich s TČ. Preto si myslím, že dualizmus trestne právnych sankcií je z týchto hľadísk účelný a nevyhnutný.

¹⁴⁶JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 455-456 s.

¹⁴⁷JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 457 s.

¹⁴⁸JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 2. vydanie.* Praha : Linde, 2010. 351 s.

8. Porovnanie českej a zahraničnej právnej úpravy

V tejto kapitole by som sa zamerala predovšetkým na hlavné rozdiely českej a slovenskej právnej úpravy uvedených inštitútov.

8.1 Právna úprava v Slovenskej republike

Nepričetnosť je slovenskom trestnom zákone (ďalej STZ) vymedzená v § 23: „*Kto pre duševnú poruchu v čase spáchania činu inak trestného nemohol rozpoznať protiprávnosť alebo ovládnuť svoje konanie, nie je za tento čin trestne zodpovedný, ak tento zákon nestanoví inak.*“ Z uvedenej definície vyplýva, že právna úprava je podobná českej, nepričetnosť je taktiež založená na kritériách biologickom i psychologickom, rozdiel činí iba dodatok „*ak tento zákon nestanoví inak*“, ktorý znamená že exkulpácia z dôvodu nepričetnosti neprichádza v úvahu, ak sa páchatel' zavinene privedie do stavu nepričetnosti požitím alebo aplikáciou návykovej látky. Vtedy bude prichádzať v úvahu zodpovednosť za obe formy *actio libera in causa* alebo TČ opilstva.¹⁴⁹ V tejto súvislosti by som poznamenala, že v slovenskom trestnom zákone je TČ opilstva zaradený v hlave 9: TČ proti iným právam a slobodám v §363/1 STZ, ktorý je zcela zhodný s českou úpravou, jediným rozdielom je horná sadzba TOS za tento TČ, ktorá činí 8 rokov,¹⁵⁰ čo zodpovedá predchádzajúcej českej úprave, ktorá ale v súčasnosti už stanoví hornú hranicu na 10rokov. V oboch právnych úpravách považujem sankciu za neprimerane vysokú sankciu, nezodpovedajúcu funkcii a účelu TČ opilstva.

§363/2 STZ charakterizuje prípad dolžnej formy *actio libera in causa*: „*Ustanovenie odstavca 1, ako ani §23 sa nepoužije, ak sa páchatel' priviedol do stavu nepričetnosti v úmysle spáchať trestný čin.*“ Pričom tr.z je v tomto smere dôslednejší a upravuje obe formy *actio libera in causa* v §360/2 tr.z.

Ďalším rozdielom v súvislosti s nepričetnosťou je neexistencia definície duševnej poruchy v slovenskom zákone, v čom vidím značný nedostatok na rozdiel od českej úpravy. Slovenská literatúra najčastejšie vymedzuje duševné poruchy ako:

- duševné choroby napr. schizofrénia
- chorobné duševné stavy ako napr. vývojové poruchy
- krátkodobé duševné poruchy napr. patologická opilstosť.¹⁵¹

Inak toto vymedzenie ponecháva právnej praxi.

¹⁴⁹ČENTĚŠ, Jozef a kol. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina : Eurokodex, 2006. 59 s.

¹⁵⁰ČENTĚŠ, Jozef a kol. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina : Eurokodex, 2006. 59 s.

¹⁵¹MENCEROVÁ, E. In BURDA, Eduard a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I.diel*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s.153.

Právna úprava zmenšenej pričetnosti, ktorá je v českom tr.z. upravená v §27, STZ opäť neobsahuje, ale právna náuka ju vymedzuje podobne ako česká úprava tj.chorobný stav, v ktorom je v dôsledku duševnej poruchy výraznejšie znížená rozumová alebo ovládacia schopnosť.¹⁵² Taktiež sa voči tomuto páchatel'ovi aj podľa STZ použije zvláštny postup čo sa týka rozhodovania o treste.

Všeobecne možno podotknúť, že rovnako ako aj české trestné právo je slovenské založené na dualizme trestne právnych sankcií. Vo vzťahu k ukladaniu sankcií nepričetným a zmenšene pričetným páchatel'om vyzdvihnem rozdiel spočívajúci v ukladaní ochranného opatrenia- detencie, kde podľa STZ(§81/1) sa obligatórne ukladá na návrh prokurátora alebo riaditeľa ústavu TOS, ak odsúdený počas výkonu TOS ochorie na nevyliciteľnú chorobu a jeho pobyt na slobode je pre spoločnosť nebezpečný. Preruší sa TOS a nariadi sa umiestnenie v detenčnom ústave.¹⁵³ Ukladá sa teda iba pričetnému alebo zmenšene pričetnému páchatel'ovi.

Zabezpečovacia detencia sa podľa českého tr.z. značne odlišne ukladá i nepričetnému za zákonom splnených podmienok (viz kapitola 8.2), čo považujem za správne, lebo účelom detencie je práve ochrana pred nebezpečnými jedincami, ktorými sú často nepričetný páchatelia.

Uviedla by som ešte jeden procesný rozdiel, spočívajúci v znaleckom dokazovaní, kde v slovenskom trestnom práve je naďalej zachované pribranie znalca uznesením, čím je zachovaná procesne výhodná pozícia osôb(napr.obvineného)brániť sa proti prípadnej podjatosti znalca, a k vyšetreniu duševného stavu obvineného sa vyžaduje pribranie 2 znalcov z odboru psychiatrie,¹⁵⁴ čo bolo v českom práve novelou z roku 2001 zrušené(viz vyššie), podľa českej úpravy sa znalec priberie opatrením, čím je zhoršená pozícia oprávnených osôb brániť sa proti osobe znalca, lebo o ich výhradách sa rozhoduje už len v námietkovom konaní(§105/3 tr.poriadku.) a k vyšetreniu duševného stavu obvineného postačí 1 znalec z oboru psychiatrie.

Záverom musím priznať, že v slovenskej právnej úprave vidím markantný nedostatok na rozdiel od českej úpravy, práve v chýbajúcich ustanoveniach o duševnej poruche a zmenšenej pričetnosti a myslím, si že by s ohľadom na praktické problémy mali byť zavedené do STZ.

¹⁵²IVOR, Jaroslav. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 1.vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006, 128s.

¹⁵³PROKEINOVÁ, A. In BURDA, Eduard a kol(ed). *Trestný zákon.Všeobecná časť. Komentár. I diel*.1. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2010, s. 541.

¹⁵⁴ČENTĚŠ, Jozef a kol. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina : Eurokodex, 2006. 284-292 s.

9. Záver

V mojej diplomovej práci som sa snažila vymedziť podstatu a význam inštitútov nepríčetnosti a zmenšenej príčetnosti v oblasti trestného práva a aspektov s nimi súvisiacimi. Napriek tomu, že táto problematika je v trestnom zákonníku charakterizovaná len v dvoch paragrafoch, moje obavy či vôbec naplním rozsah diplomovej práce boli už pri zháňaní literatúry potlačené, keďže som zistila, že je to problematika značne rozsiahla, presahujúca vo veľkej miere oblasť trestného práva a zasahujúca predovšetkým do oblastí psychiatrie či psychológie.

Svoju diplomovú prácu som uviedla kapitolami týkajúce sa všeobecne pojmu nepríčetnosti a zmenšenej príčetnosti, pre pochopenie problematiky aj pre laickú verejnosť. V nasledujúcej, pomerne podrobnej kapitole som sa pozastavila nad historickým vývojom, vymedzujúc úpravu od Constitutio criminalis Carolina až po trestný zákon 1950, následne sa samotne venujem trestnému zákonu z roku 1950 a 1961, ktorý u nás platil až do prijatia novej úpravy 1.1.2010.

Samotné vymedzenie platnej právnej úpravy tejto problematiky som spracovala za súčasného porovnania s predchádzajúcou, z dôvodu výrazných zmien, ktoré priniesol trestný zákonník účinný od 1.1.2010. Jedná sa o inštitúty duševnej poruchy, ktorá je v súčasnosti definovaná samostatne v §123 tr.z. a zmenšenej príčetnosti charakterizovanej v §27 tr.z. V oboch prípadoch si myslím, že tieto zmeny sú jednoznačne pozitívne, pretože duševná porucha je odborníkmi z rôznych oblastí vnímaná s určitými diferenciaciami a bolo doslova nevyhnutné, aby pre oblasť trestného práva existoval zákonný podklad z ktorého sa bude vychádzať. Duševnej poruche som venovala samostatnú podkapitolu s ohľadom na konkretizáciu jednotlivých, aj keď v trestnom zákonníku len demonštratívne uvedených príčin.

Taktiež bolo vhodné právne zakotvenie inštitútu zmenšenej príčetnosti, ktorý síce neznamená trestnú nezodpovednosť takéhoto páchatel'a ako u nepríčetného, avšak odôvodňuje špeciálny prístup k takémuto páchatel'ovi, predovšetkým pri ukladaní sankcií za TČ.

V tejto súvislosti má nesporný význam znalecké posudzovanie, ktorému som sa v svojej práci tiež venovala a snažila som sa bližšie vymedziť postup znalca pri vyšetrowaní duševného stavu obvineného. Osobne si myslím, že aj keď rozhodnutie o príčetnosti páchatel'a závisí na sudcovi, je znalecké posudzovanie z oboru psychiatrie najdôležitejším podkladom pre toto rozhodnutie. Taktiež ani v kapitole týkajúcej sa relatívnej trestnej zodpovednosti mladistvých nezabúdam na špecifické znalecké posudzovanie rozumovej a mravnej vyspelosti mladistvých.

Do mojej diplomovej práce som zaradila kapitolu nepríčetnosti spôsobenej návykovými látkami, no ako som zistila sama táto téma by mohla byť náplňou samostatnej práce, je natoľko rozsiahla a keďže rozsah mojej práce je taktiež obmedzený, venovala som sa len stručnému pojmovému výkladu návykovej látky podľa trestného zákonníku a snažila som sa tiež o vysvetlenie jednotlivých prípadov TČ spáchaných nepríčetnou osobou vplyvom návykovej látky. Špecifikom v rámci tejto problematiky je TČ opilstva, kde okrem vymedzení znakov skutkovej podstaty, poukazujem aj na problém príliš vysokej sankcie za tento TČ.

Myslím, že logicky k záveru svojej práce analyzujem trestne právne sankcie ukladané nepríčetným a zmenšene príčetným páchatelom, pre ktoré je charakteristický dualizmus. Keďže za protiprávny čin spáchaný osobou nepríčetnou, je možné uložiť iba ochranné opatrenie, zdôrazňujem ich význam aj vo svojej práci s popisom jednotlivých druhov opatrení, nevynechávam ani ochrannú výchovu, ktorá sa ukladá iba mladistvým a má špeciálne zakotvenie v zákon č.218/2003Sb., o súdnictve vo veciach mládeže. Popri tom, však uvádzam aj tresty ukladané nepríčetnému páchatelovi, za prípady *actio libera in causa* a TČ opilstva a tresty pre zmenšene príčetného páchatela.

Pre porovnanie českej právnej úpravy tejto problematiky som si zvolila porovnanie so slovenskou právnou úpravou, kde musím priznať, že česká právna úprava je jednoznačne prepracovanejšia, a tým i kvalitnejšia, pretože v slovenskej úprave chýba predovšetkým legálna definícia zmenšenej príčetnosti a duševnej poruchy, čo činí jednoznačne problémy v praxi.

Na začiatku mojej práce som mala úmysel každý z uvedených inštitútov rozviesť oveľa podrobnejšie, no s ohľadom na rozsiahlosť problematiky som sa musela obmedziť len uvedený rozsah, no dúfam, že som aspoň podala komplexný pohľad zásadných inštitútov danej problematiky.

Anotácia

Diplomová práca je zameraná na problematiku nepričetnosti a zmenšenej pričetnosti. Tieto inštitúty súvisia s problematikou páchatel'a trestného činu a jeho trestnej zodpovednosti.

Najskôr vymedzujem pojmy nepričetnosť a zmenšená pričetnosť obecné, následne sa venujem podrobnému historickému vývoju právnej úpravy.

Podstata práce spočíva v analýze súčasnej(de lege lata)právnej úpravy nepričetnosti a zmenšenej pričetnosti. V rámci toho porovnávam aj predchádzajúcu právnu úpravu a charakterizujem tzv. relatívnu trestnú zodpovednosť mladistvých.

Samostatne sa venujem duševnej poruche, jej jednotlivým príčinám, so zameraním na vplyv schizofrénie na nepričetnosť páchatel'a. Taktiež sa zaoberám nepričetnosťou spôsobenou návykovými látkami, s dôkazom na otázku trestného činu opilstva.

Následne nadväzujem procesnou otázkou znaleckého vyšetovania duševného stavu obvineného s vymedzením konkrétneho postupu znalca a úvahou nad problematickými aspektami.

Procesným dôsledkom nepričetnosti a zmenšenej pričetnosti je ukladanie sankcií, ktorými sa tiež zaoberám v samostatnej kapitole. Rozlišujem ukladanie trestov a ochranných opatrení, so stručným popisom jednotlivých druhov.

Záverom sa zameriavam na porovnanie českej a slovenskej právnej úpravy, predovšetkým na hlavné rozdiely v úpravách.

Zoznam kľúčových slov

- nepričetnosť, zmenšená pričetnosť, páchatel', trestná zodpovednosť, duševná porucha, návyková látka, znalecký posudok, ochranné opatrenia

Annotation

This thesis is focused on the issue of insanity and decreased sanity. These institutes are related to issues of the perpetrator and his criminal responsibility.

Firstly, I define the terms insanity and decreased sanity in general, subsequently I deal with a detailed historic evolution of the legislation.

The substance of the work lies in the analysis of the current legislation regarding insanity and decreased sanity. In this chapter I also compare previous legislation, and characterize so called relative criminal liability of minors too.

I Separately address mental disorder, its individual causes, focusing on the impact of schizophrenia on the perpetrator's insanity. I also deal with insanity caused by addictive drug, with emphasis on the question of a crime insobriety.

Then the thesis continues to procedural issue expert investigation of mental status of the accused, which includes the demarcation of the exact procedure used by an expert and the discussion about the problematic aspects.

The procedural consequences of insanity and decreased sanity are sanctions, which I also deal with in a separate chapter. In this chapter I distinguish between punishments and protective measures and I briefly describe them.

The conclusion is devoted to comparison of Czech and Slovak legislation, particularly it is devoted to the main differences of their legislation.

Key words

insanity, decreased sanity, perpetrator, criminal responsibility, mental disorder, addictive drug, expert testimony, protective measures

Bibliografia

Právne predpisy

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č.300/2005 Z.z., v znení neskorších predpisov

Zákon č.36/1967 o znalcoch a tlmočníkoch

Vyhláška č.37/1967

Monografie

CÍSAŘOVÁ D., VANDUCHOVÁ, M. *Nepřičetný pachatel(aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie)*. Praha : Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1995. 97s.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. Praha : Portál, 2000. 431s.

ČENTĚŠ, Jozef a kol. *Trestný zákon s komentárom*. Žilina : Eurokodex, 2006. 692s.

DUFEK, Miroslav. *Soudní psychiatrie*. Praha: Orbis, 1976, 272 s.

IVOR, Jaroslav. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 1.vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006, 607s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 1.vydanie. Praha : Leges, 2009. 896 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 2.vydanie. Praha : Linde, 2010. 904 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 3.vydanie. Praha : Linde, 2008. 832 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Leges, 2011. 1280 s.

JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2012. 204 s.

KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Praha : Melantrich a.s., 1935. 337 s.

- KUCHTA, Jozef a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část.* 1. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2009. 617 s.
- MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* 4. vydanie. Praha : Leges, 2010. 572 s.
- MEČÍŘ, Jan. *Základy soudní psychiatrie pro právníky.* 2. vydanie. Praha: Karolinium, 1996. 62 s.
- BURDA, Eduard a kol. *Trestný zákon. Všeobecná část. Komentář. I.diel.* 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s.
- NOVOTNÝ, Oto, VOKOUN, Rudolf, ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část.* 6.vydanie. Praha: Wolters Kluwer,a.s.,2010, 599 s.
- PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie.* 2. rozšířené a aktualizované vydanie. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004. 204 s.
- PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie pro právníky .* 1. vydanie. Praha : Karolinium, 1998. 76 s.
- RABOCH, Jiří, PAVLOVSKÝ, Pavel. *Psychiatrie – minimum pro praxi.* 3. vydanie. Praha: Triton s.r.o, 2003. 207 s.
- RABOCH, J., ZVOLSKÝ, P a kol. *Psychiatrie.* 1.vydanie. Praha : Galén, 2001. 622 s.
- SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti.* 2.vydanie. Praha : Orac, 2003. 456 s.
- SOLNAŘ, Vladimír. *Československé trestní právo. Zväzok I.* Bratislava : Osveta, 1964.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I.§1 až 139.Komentář.* 1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2009. 1287 s.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II.§140 až 421.Komentář.* 1.vydanie. Praha : C.H. Beck, 2010. 1289- 3285 s.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon soudnictví ve věcech mládeže. Komentář.* 3. Vydanie. Praha : C. H. Beck, 2011. 968 s.
- ŠTUDENT, V. *Soudní psychiatrie a trestní právo.* 1. vydanie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 101 s.

Odborné články

- BAŠNÝ, Adam. K možnosti vyšetření duševního stavu pachatele před zahájením trestního stíhání. *Trestne-právna revue*, 2004, č.12, s. 345-347.
- CINGR, Petr. Správný výběr znalců, vymezení ukolů a formulace otázek ke spracování některých druhů znaleckých posudků. *Kriminalistický sborník*, 1997, č.9, s. 331.

- HRUŠÁKOVÁ, Milana, ŽÁTECKÁ, Eva. Hranice trestní odpovědnosti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2005, č. 1, s.77.
- KREJČIŘÍKOVÁ, Kateřina. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných evropských zemích. *Státní zastupitelství*, 2008, č. 5, s. 37.
- LANGNER, Petr. Trestný čin opilství(1.část). *Bulletin advokacie*, 2005, č.2, s. 56-58.
- REPIK, B. K niektorých problémom trestných sankcií pri rekonifikácii trestného práva hmotného. *Právo a zákonnosť*, 1991, č. 2, s. 90-91.
- ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.4, s. 35-38.
- ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.5, s. 38.
- ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.6, s. 27-30.
- ŘÍHA, Jiří. Vývoj právní úpravy nepřičetnosti na našem území. *Trestní právo*, 2007, č.7-8, s. 40-45.
- ŠÁMAL, Pavel. K trestněprávní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*, 2011, č.11, s.19.
- TERYNGEL, Jiří. Návrat k „Rauchdeliktu“. *Justičná revue*, 1992, č. 3, s. 29.
- VÁLKOVÁ, Helena. K „trestněprávnímu obsahu“ duševní poruchy a jeho souvislostem s přípustností zabezpečovací detence u některých pachatelů. *Trestněprávní revue*, 2011, roč.9, s. 253.

Internetové zdroje

Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/159193-breivik>>. Aktualizované dňa 4.1.2012. [cit. 26.2.2012].

ŠTABLOVÁ, Renata. *Kriminologie. Studijné texty*[online]. www.vsrr.cz, [cit.17.02.2012]. Dostupne na <<http://www.vsrr.cz/kestazeni/predmety/kriminologie.pdf>>

